

Se sidene 4-7

JAK *Bladet*

Medlemsblad for JAK Danmark

Henvendelse til JAK Danmark:
Uffe Madsen, administrator
Slåenbakken 6, 8600 Silkeborg
Tlf. 4036 3175
E-mail: landsforeningen@jak.dk

Ansvarshavende redaktør:

Uffe Madsen
Tlf. 4036 3175
Jak-bladet@jak.dk

JAK Danmarks bestyrelse:

Erik Boesen, formand
erikboesen@mail.dk

Karl Henning Mikkelsen
(næstformand)
info@karlhenning.bio

Bo L. Nielsen
Bo.moelholt@gmail.com

Lisbeth Sørensen
Lisbeth.lsk@gmail.com

Helle Nielsen
hnbear@hotmail.com

Normann G. Karlsen
(udpeget af Folkesparekassen)
lykkenormann@mail.dk

PurePrint® by KLS

Produceret 100 % biomedtrykstilg
af KLS PurePrint A/S, indtægten indbringer

Følg JAK Danmark på:
Facebook: JAK Danmark
Web: www.jak.dk
JAK's Nyhedsbrev
– tilmelding på
www.jak.dk.

Layout: www.bachboesen.dk

Indhold

Leder
Af Uffe Madsen **3**

Gældsindustrien
Af Uffe Madsen **4**

JAK's gældskurve **6**

JAK's tidlige historie **8**
Af Erik Boesen

Fra økonomisk vækst til en
bæredygtig udvikling
Af Erik Christensen **10**

Betragtninger fra en 68'er
Af Uffe Madsen **13**

14 Biodynamisk landbrugsbedrift
Af Karl Henning Mikkelsen **14**

Den moderne syntese
Af Uffe Jensen **18**

Interview med Martha Petersen **22**

Vores fødevarers sundhedsværdi
– fra indholdsstoffer til vitalitet
Af Jens-Otto Andersen **24**

Tillykke med de 90 år fra JAK Sverige
Af Eva Stenius **28**

JAK Danmarks årsmøde 2021 **30**

Aktiekurserne er gået på vingerne
Af Uffe Madsen **31**

Skal vi bygge fremtiden på vækst?
Uddrag fra Dagbladet Information
den 20. maj 2020 **34**

Covid-19 pandemien
Af Uffe Madsen **38**

Grådighed
Af Uffe Madsen **40**

J.A.K.-Fonden
Årsregnskab for 2019 **44**

Antiinflammatorisk kost
Af Helle Kofoed **46**

Som gjaldt det livet
Bogomtale **48**

De 17 FN' Verdensmål **50**

Eftertryk velkommen ved
kildeangivelse. Indholdet i de
enkelte artikler udtrykker ikke
nødvendigtvis JAK Danmarks
holdning.

Henvendelse angående med-
lemskab, abonnement, artikler
og annoncer:
Redaktør
Uffe Madsen
Tlf. 4036 3175
E-mail: jak-bladet@jak.dk

Leder

Af Uffe Madsen

Dette blad udkommer i november måned 2020, hvor det meste af året er gået. Et år, som absolut ikke fik det forløb, som de fleste af os forventede og håbede på. Hele verden blev lagt ned af en hidtil ukendt virus først på året, og som følge af vores globale fællesskab, spredte smitten sig med lynets hastighed.

Håndteringen af pandemien blev grebet forskelligt an i de enkelte lande. De fleste steder valgte man en hurtig nedlukning for at undgå udbredelse af smitten, men til gengæld med store økonomiske følger for hele samfundet.

Danmark er blandt de mindst hårdt ramte lande med forholdsvis lavt antal smittede og døde. Økonomisk ser vi ind i et fald i væksten (BNP) i 2020 på 4-5% i forhold til 2019. Regering og Folkeeting har været ude med den helt store pengepung og bevilget store økonomiske hjælpepakker til de ramte erhvervsvirksomheder for at undgå lukninger og massefyringer. Derudover er der vedtaget frigivelse af indefrosne feriepenge og kontant tilskud på 1.000 kr. til alle på overførselsindkomst. Alt sammen i bestræbelsen på at undgå en opbremsning i forbruget og dermed stabilisere produktionen. Andre lande har bevilget tilsvarende økonomiske foranstaltninger for at holde gang i hjulene.

Spørgsmålet er så, om de mange ekstra penge, som nu er sendt ud i det globale økonomiske system, lander i de rigtige lommer – eller i hvert fald om de lander i de lommer, som var politikernes hensigt?

I en rapport, lavet af den schweiziske bank UBS og rådgivningsvirksomheden PwC konkluderes det, at formuerne hos alverdens milliardærer fra april til juli i år er steget med 27,5 procent. Mens coronakrisen var på sit højeste flere steder,

lykkedes det således verdens rigeste at øge deres formuer til den største værdi nogensinde. Årsagen til denne formueforøgelse var ikke forøget produktion, men gevinst af aktier.

Med udbetalingen af de mange hjælpepakker, har regeringer og centralbanker lagt et sikkerhedsnet ud under aktiemarkedet, som har kvitteret med stigning i kurserne på trods af, at erhvervsvirksomhederne ser ind i en mildest talt usikker fremtid.

Samtidig kommer der nyheder om, at antallet af mennesker, som lever under ekstrem fattigdom vokser som følge af pandemien. FN anslår, at antallet af mennesker i verden, der lider af alvorlig sult, vil blive fordoblet i år på grund af coronakrisen. Lande, som ikke er begunstiget af et socialt velfærdssystem, som vi kender i Danmark, oplever at et stigende antal arbejdsløse, studerende og unge mennesker uden fast tilknytning til arbejdsmarkedet ikke længere er i stand til at betale husleje, mad, medicin og andre fornødenheder, samtidig med at de skal betale for lægehjælp og sygehusophold.

For at konstatere den stigende fattigdom behøver vi ikke at vende os imod udviklingslande i Afrika og Asien. Selv lande i Vesteuropa som Frankrig og Storbritannien har nedlukningerne og den globale recession resulteret i flere fattige og i USA skønnes det, at omkring 2 millioner mennesker mangler mad på bordet efter at have mistet deres arbejde under coronakrisen.

Men også en række lande i Afrika og Sydamerika er udfordret på økonomien. De har optaget enorme lån for at finansiere udvikling og infrastruktur, og med en faldende eksport, kan det blive umuligt for dem at betale renter og afdrag på gælden. I sidste ende kan det resultere i betalingsstandsning og statsbankerot, såfremt kreditorerne – det være sig andre lande eller private kapitalfonde – ikke ønsker at medvirke til en løsning.

I FN's Verdensmål nr. 10 har man globalt besluttet at reducere den økonomiske ulighed såvel landene imellem som indenfor de enkelte lande. Hvordan hænger den beslutning så sammen med, at de absolut rigeste indenfor kort tid har forøget deres formuer væsentligt, samtidig med at den globale fattigdom er kraftigt stigende?

Driften af et samfund – uanset omfanget af den ønskede velfærd – er betinget af indtægter til samfundet i form af skatter og afgifter. Den tiltagende ulighed er bl.a. båret af manglende lyst til at betale skat, og de mest velhavende har gennem mange år flyttet indkomster til lande, hvor skatten er lavest mulig eller ikke eksisterende. Der ofres mange penge på denne øvelse, som kaldes "skatteoptimering", og som understøttes af de største banker, advokat- og revisionsvirksomheder. Lande imellem er det også blevet en konkurrence at minimere skatten for erhvervsvirksomheder i ønsket om at tiltrække aktivitet til landet. Det er en udvikling, som især de multinationale selskaber, som let kan flytte overskud fra land til land, gør flittig brug af.

Den nuværende krise kræver økonomi til landene for at de kan understøtte deres borgere med de basale fornødenheder. I en sådan situation er det helt urimeligt, at store indtægter går udenom systemet og ikke medvirker til at dække samfundsbehovet. Det er ikke en opgave, som det enkelte land alene kan tage på sig, men den skal løftes i fællesskab. I EU er der bestræbelser på at pålægge tech giganterne en beskatning, og i OECD pågår der forhandlinger om en ensretning af skattesystemerne, men det er langsommelige forhandlinger, som tager år. Da krisen er her lige nu, og lande og mennesker står overfor en livstruende situation, er der lige nu behov for, at FN træder til og understøtter et mål, som man for flere år siden er blevet enige om – at reducere den økonomiske ulighed.

Gældsindustrien

Af Uffe Madsen

I den efterfølgende artikel i dette blad er der en omtale af, hvordan JAK har set på gældsudviklingen i samfundet og hvordan vores økonomiske system er bygget op med krav til vækst og dermed også stigende gældsforpligtelse. Ved en fremskrivning, som JAK beregnede sidst i 40'erne, ville det danske samfund i 1970 samlet have en gældsforpligtelse til banker og kreditforeninger (nu realkreditselskaber) på svimlende 70 milliarder kroner, såfremt der ikke gribes ind i denne udvikling.

Det blev samtidig påvist, at gælden ville blive fordoblet for hver 10-12. år. En videreberegning ud fra denne forudsætning ville bevirke en samlet gæld i 1982 på 140 mia. kr., i 1993 på 280 mia. kr. og i 2004 på 560 mia. kr.

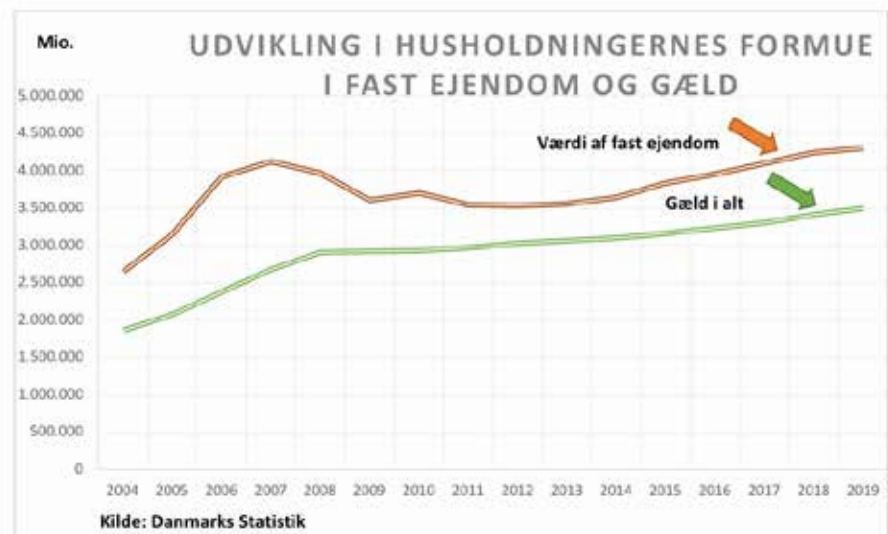
Som det fremgår af figuren her, udgjorde den samlede gæld i 2004 rent faktisk 1.859 mia. kr. – altså omkring 3 gange mere, end JAK forudsagde 60 år forinden. En udvikling, som var påvirket af en ekstrem høj rente i 1980'erne og 90'erne. Som det også fremgår af kurven, blev stigningstakten knækket i forbindelse med finanskrisen omkring 2008, og hvor renten

i de efterfølgende år faldt markant. På trods af den meget lave rente i de sidste 10 år, er gælden alligevel steget med 20%.

Nationalbankens syn på gæld

I en artikel, som Nationalbanken offentliggjorde i december 2018 konkluderes der, at "De danske husholdninger har en stor gæld i forhold til deres indkomst, men de har også store aktiver. Studier foretaget af Nationalbanken viser, at den store gæld ikke udgør en væsentlig risiko for stabiliteten i realkreditsektoren. Det høje gældsniveau kan imidlertid føre til tab for bankerne og svække den makroøkonomiske stabilitet."

Grunden til, at danskerne har en stor gæld i forhold til andre lande, er ifølge Nationalbanken især optagelse af lån til køb af bolig, men også til køb af bil og andre varige forbrugsgoder. I Danmark har vi et meget veludviklet finansielt system, hvor f.eks. realkreditsystemet giver boligejere adgang til at optage billige lån med sikkerhed i boligen. Også udviklingen af nye låntyper, som f.eks. rentetilpasningslån og afdragsfrie lån, har spillet en rolle, idet introduktionen af disse låntyper har bidraget til at øge boligpriserne og dermed gælden.

Danskerne adskiller sig fra de fleste andre lande ved, at de har meget store pensionsformuer. Hermed har mange danskere udsigt til en relativ høj indkomst som pensionist, hvilket reducerer behovet for at være gældfri inden pensionering.

Problemer med gæld

I Danmark har vi gennem årene tilegnet os den holdning, at det at skyldes penge væk, ikke er noget problem, så længe der er værdier bagved gælden. Problemet er bare, at låntageren gør sig afhængig af at have en indtjening, som kan dække forpligtelserne på lånet, og at værdien bag lånet – oftest fast ejendom – har en værdi, som altid er større end lånet. Låntageren har dermed gjort sig afhængig af, at landets økonomi udvikler sig stabilt, at der er fuld beskæftigelse, og at priserne på fast ejendom ikke falder væsentligt.

I 2020 har vi set konturerne af, hvad der kan ske. I marts måned blev det danske samfund, i lighed med en række andre lande, lukket ned som følge af Covid-19 virussen. Produktionen i mange brancher stoppede brat, og medarbejdere blev sendt hjem. Såfremt regering og folketing ikke havde bevilget akut hjælp til de ramte virksomheder, ville mange medarbejdere være opsagt og dermed ville grundlaget for deres betaling af forpligtelser på gæld være reduceret. På nuværende tidspunkt er den økonomiske udvikling usikker. Hjælpepakker reduceres og falder bort, og skal erstattes af at der igen kommer gang i hjulene i vores virksomheder, der igen er afhængig af eksport og turister.

Vi er ekstremt afhængig af, at vi ikke rammes af "uheldige omstændigheder" – men det undgår vi ikke. Hi-

storien viser, at opgangstider afløses af nedgangstider. Det kan skyldes en virus som Covid-19, og det kan skyldes de miljø- og klimaproblemer, som vi også skal forholde os til.

Den gældsindustri, som er opbygget over en årrække, er drevet af de finansielle virksomheder, som lever af at yde lån til danskerne og også i stigende grad lever af at sælge andre finansielle ydelser til borgerne. Den stigende indtjening hos de finansielle virksomheder udvikler sig parallelt med danskernes gældsbyrde, som er den største i OECD i forhold til husholdningernes årlige disponible indkomst.

I følge bogen "Gud bevare afdragsfriheden" argumenterer Magnus Barsøe, debatredaktør på Jyllands-Postens erhvervsmedie Finans for, at politikerne skal tage et opgør med de finansielle virksomheder, der tjener enorme summer på danskernes store, private gæld.

Et godt eksempel på finansielle koncerners indtjening er Danske Bank-koncernen. Koncernen tjener penge på at formidle ejendomme gennem mæglerkæden Home, de får renter og bidragssatser på realkreditlånet igennem Realkredit Danmark og lader Danske Bank udstede banklånet til den del af boligen, der ikke kan dækkes af realkrediten. Obligationen bag lånet kan Realkredit Danmark så sælge på markedet f.eks. til koncernens pensionsselskab Danica Pension, der køber den for de penge, som alle lønmodtagere er tvunget til at spare op via deres arbejdsmarkedspension. "Konstruktionen er syg, fordi den nærmest pr. definition arbejder for nogle ting, der er usunde for samfundet. Et finansielt supermarked som Danske Bank tjener penge hele vejen

igennem gældsindustriens fødekæde. De tjener penge på at give dig lånet, de tjener penge på at sælge dig huset, og de tjener penge på de pensionskroner, du sparer op," siger Magnus Barsøe.

Danmarks Nationalbank finder det tilsyneladende ikke alarmerende, at det danske samfund har rekord i gældsbyrde, når blot der er værdier bag gælden. En væsentlig del af vores værdier er i dag placeret i pensionsformuer, som den enkelte dansker ikke kan medregne i sin formue, da der ikke kan disponeres over pensionen. Det ser acceptabelt ud i det store billede, men når der opstår nedgangsperioder, som medfører faldende ejendomspriser, kan penge på pensionskontoen ikke redde den enkelte fra at risikere at blive teknisk insolvent som følge af stor gæld og faldende boligpriser. Dette oplevede vi under finanskrisen, og vi kommer til at opleve det igen.

JAK opfordrer derfor vores politikere til at tage initiativ til tiltag, som kan medvirke til at reducere vores gældsforpligtelse. Det første og logiske tiltag skal være at fjerne muligheden for afdragsfrie realkreditlån og dernæst at fjerne retten til at fratrække renteudgifter i den skattemæssige indkomst. Sidst, men absolut også vigtigt er, at fortjeneste ved salg af fast ejendom skal beskattes i lighed med andre former for indtægt. Alle nævnte tiltag vil bevirke, at priser på fast ejendom falder, og det er positivt for de unge mennesker, som er på vej ud som førstegangskøbere på ejendomsmarkedet. Det bevirker også et fald i den skadelige gældsstigning og dermed gøre os mindre sårbar for økonomiske svingninger.

JAK's gældskurve

JAK har nu i snart 90 år påvist og forklaret problemet med at penge er pålagt en rente og at der er krav om afkast af investering i aktier. Et krav, som ifølge JAK nødvendigvis må medføre en stigning i gælden i samme omfang, som rente og aktieafkast betales til långivere og investorer.

Tilbage sidst i 1940'erne udgav JAK en pjece, hvor der sættes fokus på udviklingen af

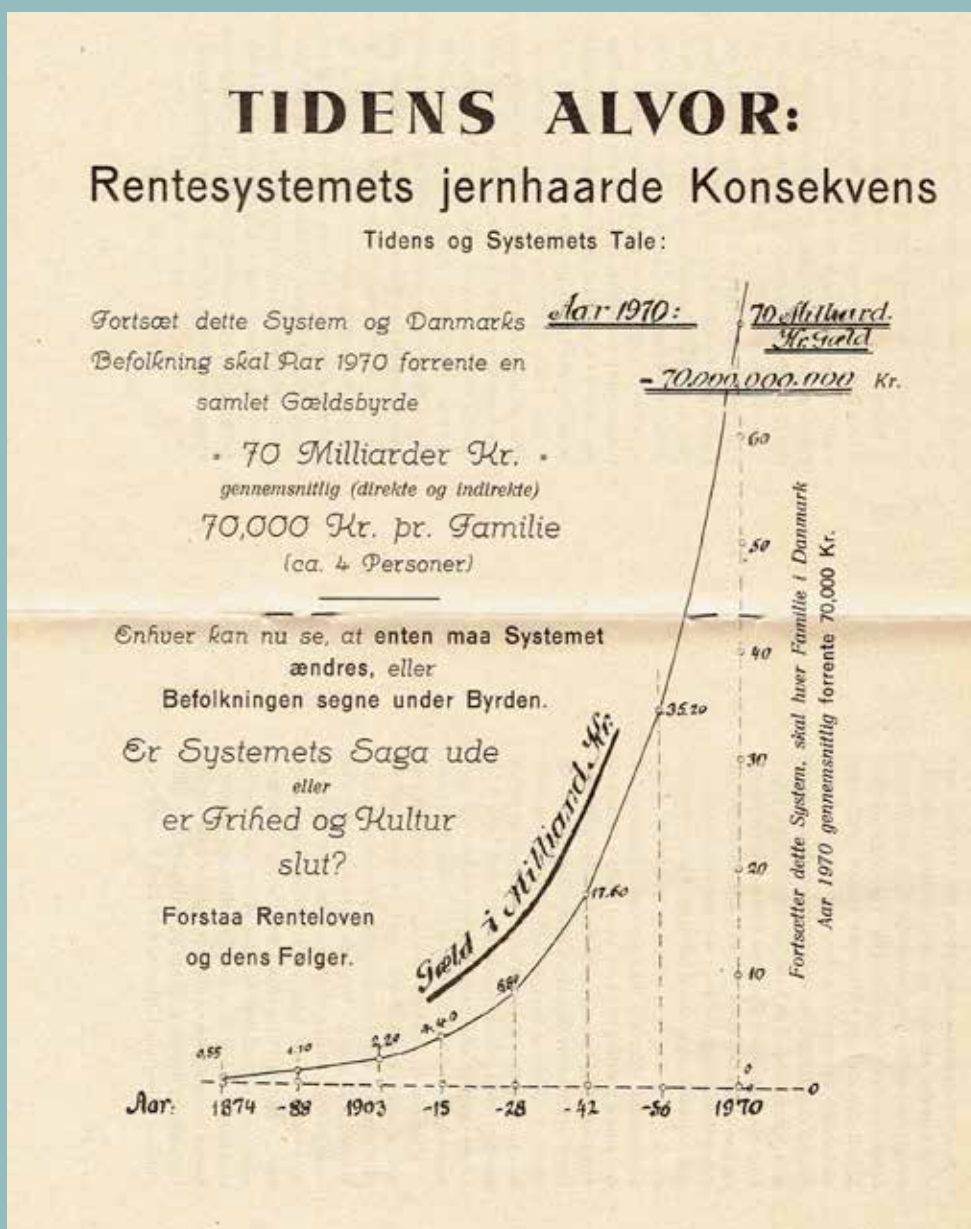
gældsbyrden i Danmark. Pjecens overskrift var: "Tidens alvor – Rentesystemets jernhaarde konsekvens." Heri vises en illustration over den gæld, som den danske befolkning har optaget siden 1874, og hvordan den har udviklet sig. Derudover er der et skøn over udviklingen indtil 1970, hvor det forventes, at gælden andrager svimlende 70 mia. kr.

Uddrag fra pjecen:

Gældskurven

Betragt endnu engang denne gældskurve. Indprent Dem, med hvilken fart vi nu nærmer os til det tidspunkt, hvor vi siger til os selv: "Dette er umuligt. Sådanne tilstande er vanvittige. De er udenfor fornuft og rimelighed."

Havde folk været mindre godtroende overfor dem, der har fordel af, at folket hverken tænker eller tør, havde de stolet lidt mindre på, hvad disse folk fortalte dem i skrift og tale og regnet en smule mere med deres egen fornuft, mon de så ikke havde opdaget mekanikken for længe siden?

Erkendelsen

Da JAK begyndte sit arbejde, blev vi anset for naive mennesker, der ikke havde blot et elementært begreb om pengenes funktion og om samfundsøkonomi.

Om nogle få år vil det gamle systems umulighed være så kraftigt dokumenteret, at selv den mest stædige må indrømme, at der er noget galt i systemet.

Da vil der være mulighed for den ændring, der ikke blot løser pengeproblemet, men løser arbejdsløshedsproblemet, giver arbejdsfred inden for og mellem nationerne, thi når årsagen til ulykkerne fjernes, så ophører den spænding, de ulykker, der stammede fra årsagen.

Rentesystemet kræver det umulige af det arbejdende og producerende samfund.

Dette er en så alvorlig påstand, at dens fremsættelse måske kan bringe de virkelige forskere frem, de forskere, der formår at frigøre sig for gamle, af fortidens autoriteter anerkendte dogmer og påstande, som tiden for længst er løbet fra.

Der vil komme mennesker, som drives af sand forskertrang angående dette uhyre vigtige samfundsspørgsmål. Disse sandhedspionerer vil gøre emnet til genstand for uvildig undersøgelse, og således bane vej for nye samfundsøkonomiske teorier, der bryder med et system, som burde være kasseret for længst.

Produktionen må bære alle udgifter til rente og afkast af aktier.

Rentegæld skal betales med penge, som ingen har forsynet samfundet med. Rentesystemet tvinger derfor producenterne til i voksende tempo at søge lån til betaling af rentegæld.

Man bedes blot tænke sig, at det var mursten, man leverede folket og krævede flere og flere tilbageleveret af, samt forbød folket at producere mursten.

Lader det sig gøre uden at skabe mangel på mursten?

Det er derfor rentesystemet tvinger folk til at låne og således skaffe flere og flere penge ud i omsætningen.

JAK's tidlige histore

Af Erik Boesen, formand for JAK Danmark

Mennesket har siden skabelsen befundet sig i en evig kamp for overlevelse i en blanding af fællesskab og egoisme, hvor drømmen om et liv i fred, harmoni og lykke gennem tiderne har været udfordret. Krige, epidemier, naturkatastrofer har sammen med de 7 dødssynder med vekslende styrke forhindret dette.

Der har gennem tiderne været filosoffer og andre, som har sat samfundet i system med det mål, at fællesskabet skulle tjene, hjælpe og beskytte fællesskabets medlemmer, men magt og begær har altid været årsag til, at drømmen og målet kun i perioder har kunnet nåes.

Grænsedragninger er som oftest sket ved erobringer gennem krige, men netop i dette år, har vi kunnet fejre 100 året for Sønderjyllands genforening med resten af Danmark, og dette uden en krig, men ved demokratisk afstemning blandt alle, som var hjemmehørende i Sønderjylland.

Det var bemærkelsesværdigt, og vidnede om en tro på en ny fremtid og håb om, at nye demokratiske systemer ville opstå, men – nej desværre. Snart opstod truslen om nye krige, men også et håb om en ny verdensorden, et bedre styre, et mere ligeværdigt liv og hvor pengenes magt måtte vige for fællesskabet.

Et af disse håb var tanker og drømmen om et bedre og mere retfærdigt samfund, hvor ingen kan tjene på andres arbejde gennem rente på penge og økonomisk spekulation, og hvor økonomien tilpasses en bæredygtig og økologisk udvikling, nemlig Foreningen JAK, der blev stiftet den 11. februar 1931 ved et møde på Kolding Højskole.

JAK Danmark kan derfor fejre 90 års fødselsdag i februar 2021, hvor det bl.a. er hensigten, at markere dette i forbindelse med årsmødet den 6. marts 2021.

Koblingen af JAK med genforeningen af Sønderjylland med resten af Danmark, er relevant, idet dette var en af årsagerne til

JAK's stiftelse, og også at det netop skete i Kolding.

Afstemningen var ret uproblematisk og drevet af tilhørsforhold og fædrelandskærlighed. Efter afstemningen foregik der en "jordkamp" i hele Sønderjylland, hvor den tyskorienterede "Vogelgesang Kreditinstitution", gennem belåning/overtagelse af gårde ville forhindre, at de skulle ende på danske hænder. Den danske forening "Landeværnet" benyttede samme metoder for at støtte det danske i området.

Denne kamp om jord for penge gav de i forvejen økonomisk ramte landmænd store problemer, idet 30'erne var præget af stor arbejdsløshed, hvor 30-40% af arbejdsstyrken var uden beskæftigelse og for visse erhvervsgrupper op mod 60-70%.

JAK's ideer om at slutte sig sammen for at sikre de sønderjyske bønders selvstændighed og bringe landets økonomi på fode igen vandt, blandt andet på grund af ovennævnte eksempler og forhold, bred forståelse og stor tilslutning i Sønderjylland.

En sådan sammenslutning skulle iflg. JAK hvile på tre grundpiller, nemlig:

- Udbyttes fordeling i forhold til indsatsen.
- Fælles løsning af opgaver som den enkelte ikke magter.
- Sammenslutning af ligestillede.

Disse tre grundpiller tager sit tydelige udgangspunkt i andelstanken, som er grundlagt i Danmark i 1866 ved etablering af en forbrugsforening i Thisted og siden ved etablering af det første andelsmejeri i Hjedding 1882. Bevægelsen blev skabt på basis af bøndernes frigørelse efter stavnsbåndets ophævelse, hvor de blev selvstændige jordbesiddere som opposition til godsejerne, som var den daværende magtelite.

Denne frigørelse skete som følge af bøndernes dannelse og tilegnelse af almen viden om samfundsforhold ved ophold på

folkehøjskoler, hvor den første er skabt i Rødding i 1844 med ide fra Grundtvig.

JAK Danmark har med udspring af en folkelig bevægelse gennem de seneste 90 år arbejdet for en mere retfærdig økonomi for alle, hvor ingen kan tjene på andres arbejdsindsats gennem renter på penge og spekulation i kapital. Den økonomiske vækst skal tilpasses Jordens ressourcer på et bæredygtig grundlag uden at forurene naturen. Målet er at skabe en mere retfærdig fordeling af samfundets værdier, så alle sikres gode uddannelser og sundhed samt meningsfulde job og ret til et værdigt liv. Det endelige mål er at aflevere Jorden til næste generation i bedre stand, end da vi modtog den.

Når vi betragter Verden i dag, kan vi konstatere, at den generelle velstand er hævet voldsomt, arbejdsløsheden nedbragt og renten nede på nul eller negativ. Det gavner desværre kun en mindre del af verdens befolkning, idet hovedparten stadig lever aldeles uacceptabelt i forhold til den velstand, der er skabt de seneste 90 år.

Det nuværende system har resulteret i en voldsom stigning i BNP, som det er blevet normalt, at måle velstand i. Iflg. tal fra Danmarks Nationalbank er BNP alene i

2016 steget med mere end 25% målt i forhold til det samlede BNP i 1916. Dette har i stort omfang haft den konsekvens, at der er drevet rovdrift på verdens naturressourcer og stor overflod hos en mindre del af befolkningerne. Det har haft den virkning, at der er skabt helt andre og mere dystre og eksistentielle problemer, end vi havde for 90 år siden.

Den beslutsomhed og det engagement og parathed, som vi så for 90 år siden, hvor befolkningen tog stilling og var åndeligt aktive, bl.a. som følge af højskolernes oplysningsarbejde, skabte bevægelser og folkeånd. Man formåede gennem foreningslivet at påvirke beslutningstagerne, og derved skabe sig indflydelse i lokalsamfundene, på arbejdsmarkedet og hos regeringerne og lovgiverne i Folketinget.

Det sker tilsyneladende ikke i dagens Danmark, hvor vi overlader beslutningerne til eksperter og meningsdannere. Vi tager ikke selv stilling i samme omfang som tidligere. Med det engagement, som unge mennesker på det seneste har udvist med protestmarcher både i Danmark og mange andre lande i den vestlige verden, for at gøre opmærksom på klimaproblemet, er der dog håb forude.

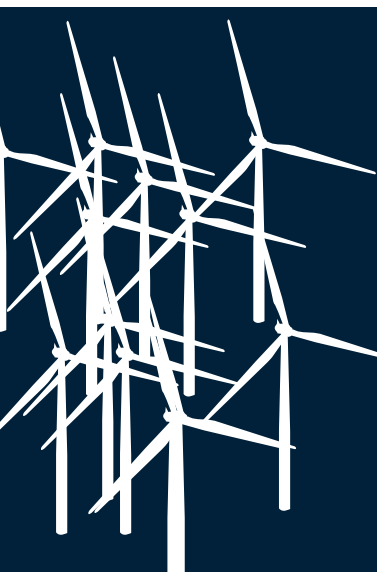
JAK Danmark har med udspring af en folkelig bevægelse gennem de seneste 90 år arbejdet for en mere retfærdig økonomi for alle, hvor ingen kan tjene på andres arbejdsindsats gennem renter på penge og spekulation i kapital. Den økonomiske vækst skal tilpasses jordens ressourcer på et bæredygtig grundlag uden at forurene naturen.

Fra økonomisk vækst til en bæredygtig udvikling

Af Erik Christensen

Erik Christensen er tidligere lektor i samfundsfag på Aalborg Universitet og medlem af Borgerlønsbevægelsens (BIEN Danmark) bestyrelse.

I starten af coronakrisen var der mange opinionsdannere der sagde, at vi højst sandsynlig ikke kunne forvente nogen sinde at vende tilbage til normale samfundstilstande. Den krise, der var i gang ville ændre samfundet fundamentalt på en række punkter. Tre måneder senere efter at man næsten har lukket samfundet op, synes en generel stemning at brede sig, at vi i løbet af efteråret vender tilbage til normalen.

Jeg håber ikke vi vender tilbage til den normale samfundstilstand før coronakrisen? Den økonomiske vækst er på grund af coronakrisen dæmpet og det er godt, fordi vi står overfor en endnu større krise, nemlig miljø- og klimakrisen, der viser sig på mange flere synlige og usynlige måder og er anderledes dybtgående og langvarig.

Helt overordnet står vi nemlig overfor at dreje vores samfund fra at være økonomiske vækstsamfund til at blive bæredygtige ligevægtssamfund.

Hvorfor skal vi stille os skeptiske overfor en forsat økonomisk vækst i samfundet og i stedet arbejde frem imod et bæredygtigt ligevægtsøkonomisk samfund?

Fordi den økonomiske vækst i samfundet er blevet uøkonomisk eller anderledes sagt kontraproduktiv. Det vil kort fortalt sige, at fordelene er blevet stadig mindre end omkostningerne ved væksten. Men på en række områder har det endnu ikke vist sig tydeligt, fordi fordelene ved væksten måles umiddelbart, hvorimod omkostninger først viser sig på lidt længere sigt og forbliver usynlige på kort sigt.

Vi ved, at vi globalt set ikke kan fortsætte den økonomiske vækst og nå Paris-aftalens mål om maksimum 1,5-2 graders

global opvarmning, fordi der er en direkte sammenhæng mellem BNP som mål for den økonomiske vækst og CO₂-udledningerne. Men derudover er den økonomiske vækst også forbundet med udviklingen i en række andre udviklingstendenser, som skal vendes, hvis man skal nå et bæredygtigt verdenssamfund. Det gælder forbruget af energi, forureningen, biodiversitetstab, og størrelsen af det økologiske fodaftryk som hvert land afsætter.

Det betyder, at vi på en lang række områder står foran at skulle foretage et paradigmeskift. Det, der hidtil er blevet anset for gode problemløsninger i det økonomiske vækstsamfund er i virkeligheden en del af problemerne for at nå bæredygtighedssamfundet. Og omvendt det, der hidtil er blevet anset for at være problemer i det økonomiske vækstsamfund, kan vendes til at blive dele af løsningerne i bæredygtighedssamfundet.

Tag arbejdsløshedsproblemet, som burde hedde lønarbejdsløshedsproblemet, som anses for at være stort i vækstsamfundet. Løsningen er som ordet arbejdsløshed siger at skabe mere arbejde, lønarbejde, yderligere økonomisk vækst. Men vi ved, at yderligere økonomisk vækst skaber miljø- og klimaproblemer. Med andre ord løsningen på arbejdsløshedsproblemet i vækstsamfundet skaber problemer i det bæredygtighedssamfund, som vi er på vej ind i.

Men hvordan så løse det problem, som de arbejdsløse står i ved, at de mangler den indkomst som et lønarbejde giver dem? Man løser deres indkomstproblem ved at staten giver dem en ubetinget borgerløn, som dækker deres eksistensminimum. Og miljø- og klimaproblemerne bliver reduceret ved at undlade at skabe yderligere

Det økologiske fodspor hver borger afsætter skal reduceres igennem en nedsættelse af unødvendig produktion og forbrug. Til denne reduktion vil en ubetinget borgerløn være central, fordi den vil give alle en mulighed for trække sig ud af arbejdsmarkedet, reducere forbruget og være med til at udvikle en mere bæredygtig livsstil.

vækst igennem at skabe nye arbejdspladser.

Arbejdsløshed for de fuldtidsbeskæftigede kan også ses som muligheden for løsningen af en skæv fordeling af lønarbejdet. Flere kan få mulighed for at få et deltidsarbejde. Desuden kan arbejdsløshed betyde, at der er mere tid til det samfunds nødvendige uformelle arbejde med en ubetinget borgerløn.

På samme vis kan problem og løsning blive vendt om i synet på velfærdsstatens klientgørelse i arbejdsmarkeds- og socialsystemet i overgangen fra vækst- til bæredygtighedssamfundet. For at skabe økonomisk vækst i vækstsamfundet er man nødt til at tvinge arbejdsløse til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Men systemet er kontraproduktivt, er meget dyrt, bureaukratisk og har meget lille effekt. Og hvis økonomisk vækst ikke er en god løsning, men netop et problem,

Helt overordnet står vi nemlig overfor at dreje vores samfund fra at være økonomiske vækstsamfund til at blive bæredygtige ligevægtssamfund.

>>

I fremtiden bliver det helt centralt at få koblet borgerlønns debatten med opgøret med vækstsamfundet og skabelsen af en ny ligevægtsøkonomi. Derfor bør den nye politiske fortælling blive, at skabelsen af en bæredygtig udvikling kræver en borgerløn.

behøver man ikke at bruge tvang til at få arbejdere til at vælge at tage lønarbejde i ligevægtssamfundet med en ubetinget borgerløn. De kan frit vælge, om de vil gå ind på arbejdsmarkedet og tage et helt eller delvist lønarbejde, eller de vil vælge helt at forlade arbejdsmarkedet og leve af borgerlønnen.

Et vedvarende problem i velfærdssamfundet er også den ulige kønsarbejdsdeling. Kvinders repræsentation på og uden for arbejdsmarkedet adskiller sig stadig klart fra mænds. De bliver lønnet dårligere end mænd på arbejdsmarkedet. De er underrepræsenteret blandt lederne i det private erhvervsliv og overrepræsenteret blandt indkomstoverførselsmodtagerne. De tager i højere grad det uformelle, skjulte samfunds nødvendige arbejde end mændene. Man forsøger igennem mange forskellige initiativer at styrke kvindernes tilknytning og position på arbejdsmarkedet igennem den generelle økonomiske vækstpolitik. Med en ubetinget borgerløn vil det samfunds nødvendige uformelle arbejde, som kvinder har hovedparten af blive anerkendt og værdsat. Det skaber muligheden for en mere lige kønsarbejdsdeling af både lønarbejdet og det uformelle samfunds nødvendige arbejde. I stedet for at stimulere kvinder til at indrette sig efter en lighed på arbejdsmarkedet og efter mandlige normer, vil en ubetinget borgerløn til alle stimulere både kvinder og mænd til i højere grad at deltage i omsorgsarbejdet i familien.

Økonomisk vækst betyder ofte et stigende ressourceforbrug og en uhensigtsmæssig belastning af naturen. I dag går bestræbelserne i velfærdsstaten ud på at dreje væksten, så man kan få vækst og miljø til at gå op i en højere enhed, skabe en grøn bæredygtig vækst. Grøn vækst tilhængerne siger, at teknologisk udvikling og uddannelse til løsning af miljøproblemerne kræver økonomisk vækst. Den grønne vækststrategi mangler imidlertid en vision om en tilstrækkelighedsrevolution. Man vil effektivisere uden at revidere den overordnede målsætning, en fortsat økonomisk vækst. Det økologiske fodspor hver borger afsætter skal reduceres igennem en

nedsættelse af unødvendig produktion og forbrug. Til denne reduktion vil en ubetinget borgerløn være central, fordi den vil give alle en mulighed for trække sig ud af arbejdsmarkedet, reducere forbruget og være med til at udvikle en mere bæredygtig livsstil.

Spørgsmålet om økonomisk lighed synes mindre centralt i et vækstsamfund. Hvis alle får del i væksten, synes det ikke for mange at gøre så meget, at de rige får lidt mere end de fattige. I et ligevækstsamfund med en begrænset ramme for materielle ressourcer bliver fordelingsspørgsmålet mellem rige og fattige mere klart. Hvis de rige får mere, betyder det mindre til de fattige. Derfor er der behov for fastsættelse af både en minimums- og en maksimumsindkomst.

I fremtiden bliver det helt centralt at få koblet borgerlønnsdebatten med opgøret med vækstsamfundet og skabelsen af en ny ligevægtsøkonomi. Derfor bør den nye politiske fortælling blive, at skabelsen af en bæredygtig udvikling kræver en borgerløn.

Betragtninger fra en 68'er

Uffe Madsen, Fhv. sparekassedirektør

>>

Den unge generation skal betale ofte uoverkommelige beløb for at købe fast ejendom, og gevinsten af den højere ejendomsværdi tilfalder 68'erne, som i øvrigt ikke længere har behov for de store ejendomme.

I 2019 var vi vidne til en række demonstrationer, som gennemførtes i protest mod magtmisbrug, korruption, dårlig regeringsførelse, klimaproblemer m.v.

Demonstrationerne så vi bl.a. i Hongkong, Chile, Libanon og fælles for dem alle var, at de var iværksat og båret frem af unge mennesker, som protesterede mod den ældre generations styre og manglende interesse i at gennemføre ændringer. Det, som vi her var vidne til, var en generations protest imod de herskende forhold og udsigten til at overtage en verden, som de unge finder dybt problematisk og uretfærdig.

Når vi ser ud over vores egen del af den vestlige verden, er den i udstrakt grad præget af 68'er generationen, som med sit ungdomsoprør kæmpede en kamp mod autoriteter, for miljø og demokrati.

Har vi så med de idealer bygget et samfund, som vi kan være stolte af at levere videre til vores kommende generationer?

Vi er selv stolte af, at vi har et rigt samfund, hvilket på mange måder er ganske rigtigt. Problemet er bare, at denne rigdom er bygget på en produktion, vækst og forbrug, hvor regningen skal betales af kommende generationer. Og det kan vi absolut ikke være stolte af.

68-generationen, som jeg selv tilhører, overtog et samfund, som var opbygget med flid og nøjsomhed, og hvor hovedreglen var, at man skulle yde, før man kunne nyde. Det var også et samfund, som i stort omfang var bygget op over fællesskabet og idealer båret af arbejderbevægelsen, andelsbevægelsen og højskolebevægelsen. Noget, som vores forældre kæmpede for, og som byggede samfundet op.

Gennem de sidste 50 år har vi været i stand til at udvikle det samfund, som vi tog over. Vi har omdannet fællesskabet til egoisme og grådighed, og spørgsmålet om, hvad jeg kan gøre for fællesskabet stilles ikke længere – nu er spørgsmålet, hvad kan jeg personligt trække ud af fællesskabet?

Og ja – vi er blevet økonomisk rigere end vores forældre var, men den rigdom er opbygget på bekostning af de kommende generationer. Vi har opbygget vores rigdom på energi fra fossile brændstoffer som kul, olie og gas. Det er energikilder, som indenfor kort tid er opbrugt, og som har bidraget til en udvikling, som mange forskere i dag kalder en klimakatastrofe.

Vi har opbygget et samfund, hvor værdierne i stadig større omfang er koncentreret på stadig færre hænder. Dem, der har værdier, får stadig mere på bekostning af dem, der ingen værdier har, og det samme gør sig gældende for indkomster.

Den unge generation skal betale ofte uoverkommelige beløb for at købe fast ejendom, og gevinsten af den højere ejendomsværdi tilfalder 68'erne, som i øvrigt ikke længere har behov for de store ejendomme.

Endelig kan vi også glæde os over, at vores sundhedstilstand er væsentligt forbedret. Vi bliver ældre, og også her kommer der en belastning på den kommende generation i form af pensioner og udgifter til institutioner, medicin og hospitaler. Udgifter, der skal betales af kommende generation.

Ja, jeg kan inderligt godt forstå, at de unge mennesker protesterer mod det samfund, som vi afleverer til dem og den fremtid, som de kommer til at se sig selv i en dag.

Biodynamisk landbrugsbedrift

Af Karl Henning Mikkelsen

Vi lever i en tid, hvor det går op for flere og flere, at vi må handle anderledes, hvis naturen og miljøet skal reddes. Der er mange meninger om hvordan dette skal gøres. Derfor oplever jeg det er relevant, at dele mine oplevelser og overvejelser omkring det at dyrke landbrug med øje for produkter, der både giver næring og livskraft til forbrugeren, samt om det at drive et landbrug som inkluderer en mangfoldig natur. Jeg vil gøre et forsøg i det følgende. Mit udgangspunkt er i mit liv som biodynamisk landmand og i ønsket om et skifte til en verden i balance og fred.

Lidt om min baggrund.

Jeg er opvokset på en mindre gård ved Brande, 32 tdr. land med alsidig drift. Mine forældre var optaget af nye måder at tænke landbrug på, og med en morfar som medstifter af JAK, var tonen ligesom lagt. Jeg blev inspireret af de samtaler, jeg overhørte, og de bøger der stod i reolen, og jeg havde som ganske ung interesse for den spirituelle verden. Som 16 årig var jeg ude og tjene, og arbejdet på gården omfattede alle opgaver. Jeg var gennemgående glad for det, men der var dog en oplevelse jeg aldrig glemmer. En sommeraften, hvor jeg er ude med sprøjten og kører langs skoven, ser jeg mig tilbage og ser en guldspurv flakse med vingerne. Den er ramt af den giftige væske og kan ikke lette fra jorden.... Den oplevelse gjorde noget ved mig, og satte tanker i gang, og bevidsthed om hvad det var jeg gjorde.

Jeg valgte at blive tømrer. Efter endt læretid, lidt erfaring og et ophold i Botswana på 3 ½ år, påbegyndte jeg studiet til ingeniør og fik arbejde ved Brande kommunes driftsafdeling. Sideløbende var interessen for det spirituelle vokset, og samtidig ønsket om at etablere et sted, hvor der kunne afholdes kurser og hvor mennesker kunne komme tæt på naturen. Det resul-

terede i, at jeg i 1994 stod som ejer af en landbrugsejendom på 34 ha, 5 km uden for Brande. Gården havde navnet "Højbo".

De første 3 år lejede jeg jorden ud til en konventionel landmand, men om det var mig selv eller det var forpagteren af jorden, der sprøjtede livet på jorden ihjel, gjorde ingen forskel. Ansvar var mit. Jeg mærkede det så meget. Efter 3 år blev kontrakten ophævet. Jeg sagde mit arbejde på kommunen op efter næsten 10 år, og kastede mig ud i at være økologisk landmand og freelance tømrer.

Min landmandsmæssige baggrund var det, jeg havde lært derhjemme, og der var rigtig mange erfaringer at gøre. Jorden var vanskelig med en blanding af det reneste sandjord og morjord. Men trods udfordringer og dyrt købte erfaringer, kom de gode resultater med gylle fra en af de konventionelle mælkeproducenter i nabolaget og et fornuftigt sædskifte.

Men der skulle ske en udvikling. Jeg havde fra starten et ønske om, på den ene eller den anden måde, at forene det spirituelle med jordbruget. Jeg havde i flere år kendt til og anvendt så-kalenderen fra Marie Thun. Igennem dette oplevede jeg, at det energimæssigt styrkede planterne. En studietur i 2005 til Marie Thuns Landbrug / forskningsinstitut i Tyskland blev et vendepunkt i min karriere som landmand, og jeg omlagde driften til biodynamisk landbrug. Det der specielt gjorde indtryk var biodynamikkens tilgang til det at dyrke jorden og dyrke gode sunde afgrøder. Som producenter har vi et ansvar for at producere og fremstille fødevarer af den højst mulige kvalitet vi kan. Og det er det vi gør!

Biodynamikkens baggrund.

Det var den østrigske åndsforsker Rudolf Steiner der lagde grunden til det biodynamiske landbrug. Allerede først i 20'erne var der landmænd der bekymredes over det industrielle landbrugs begyndelse ved anvendelse af kunstgødning. De havde en oplevelse af, at det ikke var godt for jorden, og de spurgte Steiner til råds. Han holdt efterfølgende en række foredrag,

som i dag er kendt som landbrugskurset. Steiners holdning / syn på anvendelsen af kunstgødning m.v. var entydigt, idet han allerede dengang forudsagde, at i samme takt som den form for landbrug ville tage indpas, ville man se et sygehusvæsen udbygges tilsvarende.

I landbrugskurset beskrives bl.a. de biodynamiske præparater. Præparater som alle er fremstillet på naturlig vis, med det formål at optage / formidle kræfter fra jorden og kosmos til afgrøderne – eller med andre ord, at skabe en levende jord og levende aktive planter med livskraft. Det er ikke enkelt at fremstille disse præparater, og det gøres i fællesskab i de forskellige landsdele og af enkelte som gør det med salg for øje. Der er præparater for jorden, for planterne og for komposten. Det vil være for omfattende at beskrive de enkelte præparater her. Dog et præparat skal nævnes, nemlig kiselpræparatet som udsprøjtes i en vandtåge over marken og planterne i vækst. Kiselpræparatet er fremstillet af pulveriseret bjergkrystal, som omrøres i vand efter bestemte anvisninger. Virkningen af præparatet kan aflæses på planterne få timer efter udsprøjtning. Kiselpræparatet fremmer planternes samspil med solen, og fremmer plantens evne til at optage lyset fra solen. Planterne ligesom hæver sig/ strækker sig og åbner sig mod solen. Virkningen kan videre aflæses ved et øget sukkerindhold i bladene. Øget sukkerindhold i bladene betyder større aktivitet i rodnettet, og dermed større aktivitet i microlivet omkring rodnettet. Næring frigives til planten og medfører større vækst.

Kiselpræparatet som udsprøjtes i en vandtåge over marken og planterne i vækst. Kiselpræparatet er fremstillet af pulveriseret bjergkrystal, som omrøres i vand efter bestemte anvisninger. Virkningen af præparatet kan aflæses på planterne få timer efter udsprøjtning. Kiselpræparatet fremmer planternes samspil med solen, og fremmer plantens evne til at optage lyset fra solen.

»

Mine resultater er gennem årene kun blevet bedre. Der er kun vandet i forbindelse med plantning, og jord og planter har vist en helt utrolig evne til at holde på fugten, og til at klare lange perioder uden vand

Min tilgang til det biodynamiske var som sagt med meget lille viden, men med stor lyst og interesse i at dyrke og fremstille produkter af høj kvalitet, samt at integrere den spirituelle tilgang til livet også i landbruget.

Mine største overvejelser gik på, hvordan jeg dog skulle have gødning nok, når jeg nu ikke længere skulle importere gylle fra naboen og mængden af kompost var begrænset. Men der var kun ét at gøre, fordele den mængde kompost jeg havde bedst muligt. Jeg erfarede dog hurtigt, at den belavede kompost havde større effekt end som så. Jeg havde eksempelvis et sædskifte med græs, kartofler og herefter rodfrugter. Efter kartofler fik jorden tilført lidt kompost. Året efter tænkte jeg, nu sår jeg vårbyg med udlæg (græs med kløver) og så kan jeg jo slå det ned som grøngødning, om ikke andet. Det gik ikke helt som forventet. Der kom den smukkeste kornmark, jævn og ensartet, udlægget stod perfekt i bunden. Der var ukrudt, men det

var ikke dominerende. Der var balance. Der var ikke et udbytte som man ville forvente i en højt gødet økologisk eller konventionel kornmark. Men mit input var begrænset, kornet var af den ypperste kvalitet og ingen negative følgevirkninger for naturen. Den norske forsker Berit Swensen belyser i bogen "Et levende mangfold", hvordan ukrudtstrykket i en jord i balance er stærkt reduceret. Og jeg stødte på et citat af Steiner hvor han siger: "Det er ikke mængden af gødning der er vigtig, det er energien". Det gav alt sammen god mening. Forskningen viser også at planter, der er dyrket "med ukrudt", indeholder langt flere sekundærstoffer. Man skal forestille sig den synergi-effekt, der opstår mellem planter, og tænke sig, at alle planter har en betydning, uanset hvor den måtte gro og trives.

At blive godkendt biodynamisk avler – Demeter godkendt – indebærer også at have en besætning af køer, drøvtyggere. Køer med horn vel at mærke. Udover at en smule af køernes gødning anvendes til udvikling af humuspræparat, giver køerne deres særlige energi til gården, til jorden og planterne. Rent biologisk tilfører koen de vigtige mælkesyrebakterier til jorden, fremmer CO₂ binding gennem afgræsning, og er en ikke ubetydelig faktor i forhold til biodiversitet. Allerede få timer efter, at koen har lagt en kokage, er den invaderet af insekter, som igen indgår i fødekæden for fuglene. Køerne er udskældte, fordi de udleder for meget methan gas gennem bøvs og prut. Dette er dog efter min mening ikke tilfældet ved en afbalanceret fodring med græs og hø. Endvidere indgår køerne som en vigtig faktor i sædskiftet. Ved den rigtige afgræsning opnås stort græsudbytte og binding af CO₂ gennem opbygning af humuslag i jorden. Det sker ved rotationsafgræsning, eller den måske mere kendte holistiske afgræsning. Ved den form for drift fås kød og mælk i balance mht. omega 3 og 6.

Mine resultater er gennem årene kun blevet bedre. Der er kun vandet i forbindelse med plantning, og jord og planter har vist en helt utrolig evne til at holde på fugten, og til at klare lange perioder uden vand. Et år som 2018, som ingen landmand glemmer, var et prøvelsens år. I juli, hvor det ikke havde regnet i ugevis, stod kartoflerne rigtig skidt. På de tørre steder var der ikke mange levende blade tilbage i stilkene. Det var dér, jeg fik bevidstheden om samhørigheden med planterne, mærkede dem og mærkede betydningen af min energi, mit energiniveau, at jeg gennem mine tanker, min bevidsthed, havde en vis indflydelse på planternes evne til overlevelse og vækst. Gennem bøn, gennem det at blive i den "høje" energi på trods af et trist syn. Det år gav de bedste udbytter hele vejen rundt på nær havren og vårbyggen. Alt andet lå over gennemsnittet af de foregående år. I år, som har været et godt år med god fordeling af vand og varme, ligger resultaterne over alle tidligere år, incl. de år hvor jeg også anvendte gylle.

I den biodynamiske drift tænkes biodiversiteten ind. I h.t. reglerne skal min. 10 % af det samlede landbrugsareal udlægges i natur. Men uanset denne regel inviterer selve driftsformen til biodiversitet. Alene opbygningen af den levende jord giver liv og mangfoldighed.

Man bruger ofte betegnelsen holistisk om det biodynamiske landbrug, og med rette. Det betyder helhed. Det er når der er plads til liv i alle former, når der skabes de rammer der skal til, for at liv kan trives. På Højbo kommer stadig mere liv til. Vi har alle de dyr og fugle som hører til på landet, som jeg husker det fra mine drengeår. Insekter, fugle og vildt. Og vi mærker og ser det. Svalerne flokkes, når vi arbejder i græsmarken og insekterne går i luften, og der er intens fuglesang, når vi går i marken. Rådyr, harer, fasaner, agerhøns og vagtler, de er derude i marken. Og de har hver deres rolle. Mange kender til forsøg med planters vækst, og hvordan planternes vækst påvirkes af musik. Jeg er ret overbevist om, at den intense fuglesang har stor indflydelse på planternes trivsel og kvalitet.

Planternes vækst i en jord med stor diversitet er også afgørende for planternes ernæringsmæssige kvalitet. En plante, der vokser i humusrig, levende jord, har mulighed for, gennem samspil med microorganismer at optage alle de stoffer planten skal bruge for at være i balance. Modsat en plante der er dyrket på gylle og kunstgødning, hvor planten så at sige tvangsfordres gennem optagelse af vand, hvori næringsstofferne er bundet. En plante i balance angribes ikke af skadedyr, og har langt større immunitet i forhold til svampeangreb som f.eks. kartoffelskimmel. Planternes kvalitet afspejles videre i holdbarhed, duft og smag. Større livskraft og helsebringende føde for mennesker og dyr.

Hvis ikke det var fordi der kom så mange tilbagemeldinger om de helsebringende virkninger, kunne man tro, at det var et drømmescenarie. Men gennem årene har jeg fået så mange positive tilbagemeldin-

ger, ikke alene om f.eks. gulerøddernes smag og duft, men også om de gunstige virkninger de har haft på mennesker fysiske udfordringer.

Rudolf Steiner har i et af sine foredrag beskrevet konsekvenserne ved indtagelse af mad med ringe kvalitet, det vil sige mad af planter og dyr, der er produceret alene med kvantitet for øje. Her opstår et materialistisk livssyn og åndelig bevidsthed udebliver.

Man taler klima og natur. Vi skal passe på vores natur og mange - selv i visse kredse - højt anerkendte biologer - ser det at passe på vores natur, er at inddele landet i zoner. Måske bare 2. En zone, hvor vi har natur og en anden, hvor der er landbrug. Man ser stor begejstring over hydrovækst, hvor væksthuse kan etableres inde i byerne, og ved kunstigt lys m.v. kan der produceres store mængder mad på lidt plads, og byens affald kan genbruges. Begge tankegange ser jeg som misforstået nytænkning.

Landbrug og natur kan i den grad forenes, og der kan igen skabes en landbrugskultur, vi kan være stolte af.

Afslutningsvis min inderligste bøn til dig kære læser, vær med til at genskabe liv på landet. Vælg biodynamiske fødevarer - efterspørg og de vil komme. Nogen vil sige dyrt. Vi må så tænke, hvad er dyrt, hvad er værdi, hvad er den reelle omkostning i det konventionelle landbrug og hvad får vi selv tilbage for at vælge det levende og give plads til liv?

Beslutninger i den retning kommer ikke oppefra. De kommer indefra.

Derinde fra hvor du mærker hvad der er sandt for dig.

Køerne er udskældte, fordi de udleder for meget methan gas gennem bøvs og prut. Dette er dog efter min mening ikke tilfældet ved en afbalanceret fodring med græs og hø. Endvidere indgår køerne som en vigtig faktor i sædskiftet. Ved den rigtige afgræsning opnås stort græsudbytte og binding af CO₂ gennem opbygning af humuslag i jorden.

Den moderne syntese

Af Uffe Jensen

Uffe Jensen

Jeg er 62 år, gift med to voksne børn. Jeg bor i Herning, er uddannet biolog men arbejder ikke indenfor faget. Jeg arbejder med IT på 22. år, de sidste ca. 12 år som systemadministrator.

Min politiske interesse startede allerede i gymnasiet, hvor jeg var aktiv i Frederikshavns Miljøforening. Efter gymnasiet var jeg med i en gruppe, der forsøgte at stifte Danmarks Miljøparti. Det mislykkedes og jeg meldte mig ind i Retsforbundet, hvor jeg var medlem i ca. 9 år, de 8 som medlem af landsrådet. Jeg har været opstillet til folketingsvalg 3 gange og EP-valget 2 gange for folkebevægelsen.

Efter jeg forlod Retsforbundet har jeg arbejdet helt privat med politik on and off i ca. 25, de sidste ca. 12 år rimeligt intenst, med at udvikle og opstramme mine politiske holdninger og argumenter. Kontakt: uffe.jensen@fiberpost.dk

Mange økonomer og andre samfundsdebattører har erkendt at kapitalismen (også kaldet neo-liberalismen) trænger til at blive reformeret. Selv en avis som Politiken erkender at dette er tilfældet (lederen d. 31-12-19).

Den berømte økonom Thomas Piketty har adskillige anvisninger på hvad der kan gøres, men der er desuden en del foreninger, der har arbejdet for deres egne forandringer i flere år.

Henry George foreninger arbejder for en "single-tax" model, hvor en jordværdiskat skal erstatte alle andre beskatningsmetoder, en tankegang, som partiet Retsforbundet¹⁾ har arbejdet for i over 100 år. JAK foreningen argumenterer for et spekulationsfrit samfund med en samfundsbank, hvor alle borgere har en konto og som er en kilde til rentefrie lån.

Foreningen GodePenge har et fokus der ligger tæt på JAK's fokus, med argumenter om, at Nationalbanken dels skal være den eneste bank med ret til långivning, og

samtidig nøje skal styre mængden af penge i samfundet, så der er en nærmere sporbarehed mellem BNP og den samlede købekraft.

Også internationalt søges der med lys og lygte efter alternative måde at gøre det på. I USA er der foreningen "New Economic Thinking"²⁾, der med udgangspunkt i en lang række økonomer og andre samfundsdebattører fremlægger analyser til hvor der er problemer og hvad der kan gøres for at løse dem. Desuden er der "Project Syndicate"³⁾, der også debatterer den nuværende økonomi og politik.

Af fremtrædende topøkonomer, der er værd at lytte til er Joseph Stiglitz⁴⁾, Paul Krugman⁵⁾ og Dani Rodrik⁶⁾, for blot at nævne nogle få.

En anden verdensberømt økonom er John Maynard Keynes⁷⁾. Hans teorier udgjorde en game changer i 20-40'erne i bekæmpelsen af den store depression og ikke mindst et opgør med markedsfundamentalismen og dens selvmodsigende holdninger om, at markedet blot frit skal styre de makroøkonomiske balancer mellem udbud og efterspørgsel, samtidig med at arbejdsfrie fortjenester og spekulation i stadigt stigende grad dominerer makroøkonomien

og dermed skaber den ene krise efter den anden. Den spekulative del af økonomien skaber gang på gang overophedninger hvor gældsbelastningen af især ejendomme overskrider den reelle markedsværdi af disse ejendomme, og derved gør gældstagerne insolvente.

Desuden er der FN's 17 verdensmål⁸⁾, ikke mindst ønsket om at bekæmpe den abnorme ulighed og fattigdom. De burde ligge i baghovedet af alle, der beskæftiger sig med økonomi og politik.

Kan alle disse ideer samles under en hat – en moderne syntese?

Kernen i John Maynard Keynes økonomiske teorisæt er, at den offentlige økonomi er en uundværlig del af enhver samfunds-økonomi. Dens opgave er at tilbyde en række centrale services til samfundets samlede økonomi. Ikke mindst skal den sikre en balance imellem den spekulative økonomi og dens evne til at tilbyde risikovillig kapital til den produktive økonomi på den ene side, men samtidig sikre at dette sker uden at der opstår ubalancer og overophedninger. Opstår der recession er den offentlige økonomi nødt til at blive den dominerende investor; private investorer vil ikke investere hvis ikke de er sikre på at kunne opnå et tilstrækkeligt afkast. Det offentlige vil i så fald blive nødt til at bekæmpe arbejdsløsheden med ofte omfattende investeringer og samtidigt anvende skatte- og finanspolitiske tiltag til at begrænse den spekulative økonomis tendens til at tilrane sig arbejdsfrie fortjenester som en ekstra skat på den produktive økonomi og derved potentielt skabe yderligere recession.

Keynes accepterede aldrig holdningen om de frie markedsmekanismers evne til automatisk at skabe stabilitet og forhindre recession ved fald i priser og lønninger. Han mente at forudsætningen for at markedsmekanismene kunne fungere konstruktivt var fuld beskæftigelse, og at lønninger burde holdes nogenlunde konstante, således at købekraften – evne til at aftage produkter – ikke blev undergravet (i direkte modstrid med de markedsfundamentalistiske principper).

Keynes økonomiske model hjalp blandt andre USA ud af den store depression. Keynes samlede hans rådgivning i en simpel sætning: "bekæmp arbejdsløshed og de offentlige budget problemer vil løse sig selv".

Thomas Pikettys⁹⁾ fokus er på bekæmpelse af ulighed ved omfordeling af velstand via beskatning. Ikke mindst anbefaler han beskatning af kapitalindkomster og formuebeskatning, primært af de meget rige. Piketty angriber med andre ord de mekanismer, der skaber velstandsophobninger via spekulative, arbejdsfrie indkomster, og fremsætter adskillige metoder, der kunne anvendes til at omfordele disse kapitalophobninger.

Foreningen GodePenge¹⁰⁾ påpeger, at private banker fungerer som seddeltrykkere af digitale penge, idet de giver lån blot ved at hæve beløbet på låntagerens konto. Derved forøges købekraften kunstigt, uden sammenhæng med den samlede værdi i samfundet skabt ved produktion. Bankerne hæver købekraften og indkasserer resultatet arbejdsfrit via gældsætning, og skaber derved en gældsspiral med stigende gældsbelastning i opgangstider og er dermed medansvarlig for de tilbagevendende økonomiske kriser med overophedning på lånemarkedet.

GodePenges løsning er at nationalbanken får eneretten til at skabe penge (hvilket de nominelt allerede har, men det bliver ikke effektueret) og at alle borgere får en løn- og budgetkonto i nationalbanken til betalinger, mens private banker kun får ret til at låne penge ud i det omfang private sætter deres penge i en privat bank.

JAK's¹¹⁾ principper har en del ligheder med GodePenge, men deres ideer spænder bredere.

I en artikel i det nyeste JAK blad: "Økonomisk Nytænkning", skelnes mellem:

1. **Pengesystemet**, hvor ideerne ligger meget tæt op af GodePenge, med en samfundsbank med eneret til at udstede penge, og give rentefrie lån,
2. **Skattesystemet**: hvor fokus er på

Foreningen GodePenge¹⁰⁾ påpeger, at private banker fungerer som seddeltrykkere af digitale penge, idet de giver lån blot ved at hæve beløbet på låntagerens konto. Derved forøges købekraften kunstigt, uden sammenhæng med den samlede værdi i samfundet skabt ved produktion

Når en ejendom skal sælges er det kun de menneskabte værdier ved ejendommen, der vil have en salgsværdien. Jorden skal blot overdrages til den nye ejer, mod at han eller hun betaler den fulde jordrente.

omfordeling af samfundsskabte værdier, med indførsel af fuld grundskyld,

3. **Socialsystemet:** med tanker om en basisindkomst ens for alle, også kaldet borgerløn, som erstatning for de mange forskellige former for overførselsindkomster.

JAK's og Retsforbundets tanker om fuld grundskyld er funderet i ideerne om jordrentebeskatning, først fremsat af faderen til al økonomisk, videnskabelig tænkning, Adam Smith¹²⁾, og detaljeret gennemgået af Henry George¹³⁾. Grundideen er en beskatning af jordens kapitaliseringsværdi, i et omfang så det ikke er muligt at opnå afkast alene ved ejerskab af jord. Denne kapitaliseringsværdi kaldes også jordrente og beskatningen heraf kaldes enten grundskyld eller jordværdibeskatning (på engelsk: Land Value Taxation). Den georgistiske holdning er, at en 100% beskatning af jordrenten skal erstatte alle andre former for beskatning.

Jordrenten er et resultat af samfundets udvikling, der forbedrer vilkårene for økonomisk aktivitet. Al økonomisk aktivitet er funderet på jord, helt bogstaveligt. Jordens værdi som økonomisk faktor vil derfor blive kapitaliseret efterhånden som vilkårene forbedres. Denne kapitalisering er samfundsskabt, og bør derfor fordeles ligeligt til alle samfundets medlemmer, efter at samfundets fælles udgifter er dækket.

Vi har nu overblikket over ingredienserne til en syntese af alle disse holdninger.

En fuld beskatning af de samfundsskabte værdier som eneste kilde til beskatning er kernen. Det handler om at beskatte grundlaget for værdiskabelse og samtidig friholde værdiskabelsen selv for beskatning. Fordelen ved at anvende jordens kapitaliserede værdi som beskatningsobjekt er, at jord er uelastisk overfor et skatte-tryk. Mens arbejdsindsats og investeringer hæmmes af beskatning, vil nødvendigheden af jord som grundlag for økonomisk aktivitet forblive uændret ved beskatning, hvis blot skattetrykket kun rammer kapitaliseringsværdien.

Joseph Stiglitz er en af de mange nulevende økonomer, der støtter tanken om 100% beskatning af jordrenten¹⁴⁾.

Jordspekulation er arnestedet for alle arbejdsfrie fortjenester. Jordrentebeskatning fjerner en stor del af fødegrundlaget for de arbejdsfrie fortjenester. Hvis jordrenten inddrages ved beskatning vil det ikke kunne betale sig at opkøbe jord, afvente en stigning i handelsværdien og derefter sælge den igen; gevinsten vil blive inddraget ved beskatning. Det vil ikke kunne lade sig gøre at opnå gevinster ved at spekulere i stigende ejendomspriser.

Jordrentens inddragelse vil undergrave muligheden for arbejdsfri ophobning af kapital både hos private og hos virksomheder. Den udbredte adfærd med valuta-spekulation vil også blive hæmmet, måske helt stoppet.

Det vil påvirke ejendomspriser: når en ejendom skal sælges er det kun de menneskabte værdier ved ejendommen, der vil have en salgsværdi. Jorden skal blot overdrages til den nye ejer, mod at han eller hun betaler den fulde jordrente.

Jordrentebeskatning vil være det vigtigste virkemiddel henimod at realiserer princippet om det spekulationsfrie samfund, fremsat af især JAK, men også til en vis grad Gode Penge. Det vil desuden udgøre den bedst tænkelige form for formuebeskatning og omfordeling af værdier, som JAK, GodePenge og Thomas Piketty støtter. Når først provenuet fra jordrentebeskatning bliver stort nok til at dække alle offentlige udgifter, skal overskuddet fordeles ligeligt til alle borgere som en basis- eller borgerløn.

Men det vil stadig være nødvendigt med en revision af penge- og banksystemet efter de principper som GodePenge og JAK støtter. Det er også en logisk konsekvens af principperne om jordrentebeskatning. Provenuet fra jordrenten skal kanaliseres direkte i samfunds- eller nationalbanken – vælg selv det foretrukne ord. Det offentlige kan så have en eller flere konti med de værdier, der skal bruges til de offentlige

udgifter, og alle borgere kan have deres egne konti, dels til deres lønindkomst, dels til borgerlønnen. Pengemængden skal stadig styres så der er sporbare imellem den tilgængelige købekraft og den samlede værdi af produktion, tjenesteydelser og eksport/import.

Denne fælles bank skal have eneret til at udstede penge, og skal kunne udstede rentefrie lån. Private banker skal kun kunne udlåne penge i det omfang private eller virksomheder indsætter penge i disse banker. Men mon ikke private banker vil blive udkonkurreret, idet de jo næppe vil være i stand til at tilbyde rentefrihed. Ulighed opstår og vokser sig stor fordi nogle få tjener andre menneskers penge – arbejdsfrie fortjenester, der re-allokerer de samfundsskabte værdier fra jordens kapitaliseringsværdi til nogle få private lommer.

Så jordrentebeskatningen vil også bidrage til at bekæmpe uligheden, både ved at fordele samfundets fælles værdier til alle dets medlemmer via en borgerløn, dels friholde menneskers lønindkomst og virksomheders udbytte fra beskatning, dels stoppe finansvæsenets beskatning af den produktive økonomi via spekulation.

Jordrentebeskatning er ikke det eneste tandhjul i en moderne økonomi baseret på et lighedsprincip. Men det er et af de vigtigste tandhjul.

Som afslutning: den skitserede syntese forudsætter et opgør med markedsfundamentalismen. Den traditionelle kapitalisme påstår, at markedet selv stopper enhver tendens til recession ganske automatisk ved at sænke priser og/eller lønninger. Det blev tydeligt modbevist i den store recession i 20-30'erne. En anden grundholdning er, at enhver krone brugt af det private er et positivt bidrag til samfundet, mens en krone brugt offentligt altid vil begrænse den private virkelyst. Der er en flig af sandhed i denne påstand så længe indkomst beskattes. Men hvis skattetrykket på indkomst erstattes af et skattetryk på kapitalisering af jord vil

påstanden blive rendyrket nonsens. Enhver krone i udbytte til en virksomhed eller givet som løn for arbejde vil kunne bidrage til yderligere økonomisk aktivitet. Kun værdier skabt i fællesskab vil blive brugt på de offentlige udgifter, til at finansiere de serviceydelser, som vi alle er afhængige af.

Der er mit inderlige håb, at vi alle kan bryde ud af vores egen organisatoriske skal og begynde med i det mindste at lade os inspirere af hinandens ideer, men også meget gerne arbejde på tværs af organisationer.

For langt flere detaljer se <https://retsdemokrati.blog/> og <https://retsdemokrati.blog/en-bog-om-retsdemokrati/>.

Kilder:

1. <https://retsforbundet.dk/>
2. <https://www.ineteconomics.org/>
3. <https://www.project-syndicate.org/>
4. <https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/>
5. <http://www.krugmanonline.com/>
6. https://rodrik.typepad.com/dani_rodriks_weblog/
7. <https://www.econlib.org/library/Enc/bios/Keynes.html>
8. <https://www.verdensmaalene.dk/fakta/verdensmaalene>
9. <https://politiken.dk/udland/art7685576/Stjerne%C3%B8konomen-Thomas-Piketty-virker-anstrengt-da-vi-sp%C3%B8rger-om-han-er-vor-tids-Karl-Marx>
10. <https://www.godepenge.dk/>
11. <http://www.jak.dk/>
12. <https://www.adamsmith.org/blog/tax-spending/tax-simplification-the-case-for-a-land-value-tax>
13. <https://www.econlib.org/library/Enc/bios/George.html>
14. http://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2014/05/Stiglitz_Reforming_Taxation_White_Paper_Roosevelt_Institute.pdf

Interview med Martha Petersen

Direktør i Folkesparekassen

Gamle værdier og globale verdensmål

Siden 1983 har Folkesparekassen på Herningvej i Silkeborg arbejdet for JAK's grundsten om et rente- og spekulationsfrit Danmark. I dag er Folkesparekassen både medlem af en global alliance for bæredygtige banker og arbejder for FN's verdensmål. Idealerne og værdierne om et rentefrit pengesystem er dog stadig intakt.

Historien om Folkesparekassen er historien om en flok lokale i og omkring Silkeborg med en særlig vision. Året var 1983, og visionen var at skabe et pengeinstitut, som ikke var drevet af penge, der skulle avle penge. Ifølge Martha Petersen er de spekulationsfrie principper dog mere relevante nu end nogensinde før:

"Det er ved at gå op for folk verden over, at formuerne bliver mere og mere ulige fordelt med enorme konsekvenser til

følge. Rigtig mange vil gerne forvalte deres penge mere bæredygtigt. Og den mulighed kan vi give dem her i Folkesparekassen”, siger Martha Petersen.

Fra JAK til GABV

Folkesparekassen opstod som en paraplyorganisation for flere små sparekasser i Danmark, der var baseret på JAK-principperne. Og selvom Folkesparekassen er det eneste tilbageværende pengeinstitut med JAK-rødder, har sparekassen fundet lige-sindede på den globale scene. Det skete da Folkesparekassen i 2019 blev medlem af den globale bankalliance, GABV – Global Alliance for Banking on Values:

”Vi er meget stolte af vores GABV-medlemskab. GABV er et globalt netværk af 56 pengeinstitutter, der alle arbejder for bæredygtige og alternative forretningsmodeller i finanssektoren”, fortæller Martha Petersen.

GABV-netværket har i dag op mod 50 millioner kunder, 60.000 ansatte og aktiver for 164 mia. dollars. Havde GABV været en samlet bank, ville det have været verdens 8. største bank. Medlemmerne af GABV deler idealer og visioner om at drive bæredygtig bankvirksomhed, der har respekt for miljøet og klimaet og samtidig sikrer, at pengene ikke samles på få hænder. Idealiser som Folkesparekassen i høj grad også deler med sine kunder:

”Mange af vores kunder vælger os aktivt til på grund af vores bæredygtige profil og tilgang til investeringer – også på erhvervssiden. De har truffet en aktiv beslutning om, at de vil drive en bæredygtig forretning. Pengeinstituttet er en del af den leverandørkæde”, lyder det fra Martha Petersen.

Arbejder for FN’s verdensmål

Folkesparekassen gør ifølge Martha Petersen sit for at honorere de virksomheder, der vælger at sætte mennesker, miljø og natur over personlig gevinst og højere afkast.

”Danske virksomheder tager i højere grad FN’s 17 verdensmål til sig. Derfor ønsker vi at skabe et økonomisk incitament til, at de også har mulighed for at udvikle deres virksomhed i en bæredygtig retning. Derfor har vi lanceret et lån, der er billigere for erhvervskunder, hvis de følger verdensmålene – mod det krav, at de beskriver, hvad de laver, så det også er gennemsigtighed for vores indlånskunder, hvordan deres opsparing arbejder”, fortæller Folkesparekassens direktør, og hun fortsætter:

”Noget af det vigtigste, vi kan gøre for miljøet, er at plante træer. Rent faktisk har det langt større betydning for begrænsning af CO₂, at vi lader være med fælde regnskov og i stedet planter træer, fremfor at vi finder nye former for brændstof til f.eks. fly. Men der er selvfølgelig behov for begge dele”, fastslår hun.

Nationale forretningsmål

Folkesparekassen har i dag adresser i Silkeborg, Århus og Odense. Men ambitionerne rækker længere på sigt.

”Vi er fortsat meget synlige i de byer, vi har filialer og vil gerne støtte lokalt. Men vi kan se på vores kunder, at interessen for et bæredygtigt valg af pengeinstitut er aktuelt i hele landet. Derfor kunne jeg godt forestille mig, at Folkesparekassen om nogle år er en digital motor med personlig rådgivning på toppen. På den måde kan vi nå endnu bredere ud. Mødet mellem mennesker skaber værdi, derfor går den personlige rådgivning nok aldrig af mode”, slutter Martha Petersen.

Historien om Folkesparekassen er historien om en flok lokale i og omkring Silkeborg med en særlig vision. Året var 1983, og visionen var at skabe et pengeinstitut, som ikke var drevet af penge, der skulle avle penge.

Vores fødevarers sundhedsværdi – fra indholdsstoffer til vitalitet

Af PhD Jens-Otto Andersen, Biodynamisk Forskningsforening

Landbruget er fundamentalt forandret over de seneste 100 år. Udbyttet af hvede er steget til det 3-dobbelte, og kørnes mælkeydelse tilsvarende. Men prisen har bl.a. været landskaber med en ringe biodiversitet, med udledning af for meget kvælstof og fosfor til vandmiljøet, og en svineproduktion med multiresistente bakterier. I denne artikel peger forfatteren på, at prisen også har været fødevarer med en svækket vitalitet.

Udviklingen i landbruget kan sammenfattes i ordene bønder, landmænd, driftsledere og investorer. De gamle bønder skabte andelsbevægelsen. Deres sønner blev landmænd der eksporterede mængder af bacon og lurmærket smør. Deres sønner blev driftledere, med fokus på stordrift, industriel effektivitet og EU-støtteordninger. Og i dag er deres sønner investorer, med finansielle rådgivere og produktioner i Østeuropa, hvor arbejdskraften er billig og miljøkravene mindre. Samtidig ser vi i dag en dramatisk stigning i hydrokultur, dvs. afgrøder der er dyrket i vand i stedet for jord. Her står salat, tomater, agurker, løg, kinakål, radiser o.a. med rødderne i rockwool-lignende måtter, mens vand kontinuerligt strømmer omkring rødderne med omkring 20 næringsstoffer i. Men betyder det noget, når bare vi får de nødvendige næringsstoffer?

Hermed er vi fremme ved sagens kerne, nemlig vores fødevarers tab af vitalitet. Med vitalitet menes her 'levende organismeres evne til at opretholde deres livsprocesser under pres'. Hydrokultur-afgrøderne har et minimum af gavnlige mikroorganismer på deres blade og overflader. Faktisk går medarbejderne i produktionshallerne klædt i sterilt udstyr, der netop skal hindre mikroorganismer at komme ind i produktionen. Vi ved i dag, at vi som voksne typisk har 2 kg mikroorganismer i vores tynd- og tyktarm, og at disse har en kæmpe betydning for vores sundhed i bred forstand. Vi kender ikke den langsigtede konsekvens af at vi i

stigende grad ernærer os af grøntsager, der ikke dagligt fornyer vores tarmflora. Men umiddelbart er det stærkt bekymrende, da vores fordøjelse sammen med vores fertilitet og immunforsvar er hjørnestene i vores vitalitet. Det er ikke tilfældigt, at lægernes opfattelse af sundhed langsomt

flytter sig fra 'fravær af symptomer' over mod 'resiliens', dvs. vores evne til at aktivt at styrke vores livsprocesser baseret på kost, motion og en positiv livsholdning. Resiliens er således nært beslægtet med vitalitet.

I videnskaben bruges begrebet vitalitet bl.a. om kornkærners spireevne. Her bliver skelnet mellem deres spire-procent under gunstige forhold i et varmeskab, og på den anden side spire-vitalitet under ugunstige markforhold, med kulde, blæst og svampeorganismer på spring. Den sidstnævnte metode afspejler virkeligheden. Alle levende organismer skal således under hele deres livscyklus kunne modstå angreb fra mikroorganismer, og de skal løbende kunne hele små og større sår og skader. Vi behøver kun at tænke på vores grøntsager i køleskabet: Bevarer de deres friskhed, udseende og smag længe? Eller bliver de hurtigt slappe, taber farven og bliver angrebet af svampe og bakterier. Men lad

os tage et eksempel på hvordan vitaliteten i vores grøntsager kan undersøges.

Man tager...

I det følgende vil jeg beskrive en metode til at undersøge agurkers vitalitet, der er blevet udviklet i Biodynamisk Forskningsforening i de seneste par år. Man tager f.eks. 30 agurker, fordelt på konventionelle, økologiske og biodynamiske. De snittes i 15+20mm stykker med et præcist snitteapparat. Snitstykkerne samles igen manuelt, så det hele ligner den oprindelige agurk til forveksling. Det hele rulles ind i husholdningsfolie og anbringes i et varmeskab ved 240C. Efter 14 dage tages

'agurkerne' ud og bedømmes med disse tre kriterier: 1) evnen til at bevare den grønne farve (på en skala fra 0 til 10); 2) evne til at modstå angreb fra mikroorganismer (0-10); 3) evnen til at vokse sammen i snitfladerne. Se figur 1-3 nedenfor, der illustrerer tre agurker, der henholdsvis har mistet den grønne farve (1), er blevet nedbrudt af mikroorganismer; (2), og er vokset sammen igen, så agurken kan holdes vandret uden at knække (3).

Den sidstnævnte evne minder umiddelbart om menneskers evne til at sårhele. Men har så dette noget med vores sundhed at gøre? Metoden er stadig ganske ny, så dette er ikke undersøgt i dyreforsøg. Så

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

lad os i stedet tage en historie lige ud af virkeligheden. For en del år siden, da jeg arbejdede på Landbohøjskolen, besøgte en af mine kolleger, Bodil Søgaard, et plejehjem der havde omlagt kosten til økologisk. Forstanderinden havde efter knapt et år bemærket, at der blev indkøbt langt færre sårbandager til de ældres liggesår og skinnebenssår. Med andre ord: den økologiske kost havde forbedret de ældres evne til sårheling og til at modstå infektioner.

Rent videnskabeligt er denne historie ikke en gyldig dokumentation, men den giver et fingerpeg om sammenhængen mellem dyrkningsmåden og sundheds-værdien. Vi ved i dag, at økologisk og biodynamisk frugt og grøntsager indeholder flere antioxidanter og vitaminer end tilsvarende konventionelle. Og alle vores undersøgelser med den nye test har vist, at de økologiske og biodynamiske agurker klarer sig mærkbart bedre end de konventionelle angående mikroorganisme-angreb og sammenvoksning i snitfladerne.

Den seneste forbedring af metoden

Alle nyudviklede metoder gennemgår tre faser, som vi kan kalde udviklings-, test- og anvendelses-fasen. I udviklingsfasen blev således snitteapparatet trinvis forbedret. Tilsvarende blev det konstateret at med en 'varmepriode' på 14 dage i varmeskab ved 24°C efter snitningen fremkom den største forskel mellem de konventionelle, økologiske og biodynamiske agurker. De konventionelle var da relativt nedbrudt, mens de økologiske og biodynamiske stadig var relativt intakte. Netop nu er vi midt i testfasen, hvor metoden bliver testet samtidigt ved tre laboratorier, i Warszawa, Bonn og herhjemme. Vi har netop gennemført den første sammenlignende undersøgelse af konventionelle, økologiske og biodynamiske agurker. I praksis sendte jeg agurker til de to andre laboratorier, hvorefter vi alle foretog testen på samme dag med det samme udstyr og procedurer. Agurkerne var 'blinde', dvs. kodede så ingen vidste hvordan den enkelte agurk var dyrket. Her vil jeg gerne illustrere, hvordan agurkestykkernes evne til at vokse sammen bliver bedømt.

En præcis del af 'agurken' bliver skåret fra, og en bestemt snitflade mellem to stykker bliver testet. Så bliver 'agurken' fastspændt ved snitstykket, der skal testes, og en vægtskål bliver hængt på holderen. Herefter bliver der hvert 2. sekund lagt et 100g vægtlod på vægtskålen, indtil snitfladen brister, og det hele ender nedenunder med et brag. Herefter noteres det antal gram, som snitfladen bærer før 'bristepunktet'. Figur 4 viser en agurk umiddelbart efter at snitfladen er bristet.

I denne undersøgelse viste resultaterne, at de konventionelle hydrokultur-agurker klarede sig dårligst. De kunne i gennemsnit bære 2 kg lodder, mens de økologiske lå i midten med 2½ kg, mens de biodynamiske toppede med 3 kg. Her skal bemærkes, at enkelte konventionelle agurker var så angrebne af mikroorganismer, at de ikke kunne testes, og dermed fik værdien 0. Omvendt blev to af de biodynamiske agurker noteret for værdier på 6,2 henholdsvis 6,8 kg! Forklaringen på dette er utvivlsomt, at de biodynamiske er gødet med velomsat kompost, med anvendelse af de biodynamiske præparater, der styrker og harmoniserer plantens vækst og modning. Næste opgave er fremover at afklare de faktorer, der indvirker på vitaliteten, herunder typer af gødning, valg af sort, liggetid i supermarkedet osv. Vi ser frem til denne opgave!

Figur 4. 'Agurk' der er testet for grad af sammenvoksning i en snitflade, umiddelbart efter at snitfladen er bristet, med en vægtskål med lodder nedenunder.

Tillykke med de 90 år fra JAK Sverige

Af Eva Stenius

Eva Stenius var en af initiativtagerne til oprettelsen af JAK i Sverige. Hun var med til at hente inspirationen i Danmark og har siden været en ledende profil i JAK's arbejde i Sverige.

Hun er i dag medlem af Etikrådet i JAK Medlemsbank.

JAK Riksförening för ekonomisk frigörelse blev oprettet i Sverige i 1965. Inspirationen til foreningen kom fra Danmark, hvor JAK's Landsforening for menneskelig og økonomisk frigørelse havde eksisteret siden 1931, og som havde oprettet JAK Banken, der praktiserede JAK's ideer om en rentefri økonomi.

Jeg ville ønske, at vi i Sverige også havde vovet at medtage ordet "menneskelig frigørelse" i foreningens navn, som man havde det i Danmark. Det viser nemlig, at vi behøver at blive frie i den måde, vi tænker penge og økonomi på. På samme måde som i dag, levede vi i 60'erne i en materialistisk og konkurrencepræget kultur, hvor magt og penge er vigtigere end mennesker. At få rente og afkast af kapital – altså indkomst på grund af at man ejer noget – er for de fleste en selvfølge, og de ser ikke sammenhængen mellem økonomi og de samfundskriser og miljøkatastrofer, som vi oplever.

Derfor var det befriende og inspirerende at stifte bekendtskab med de tanker, som JAK i Danmark havde om samfundskøkonomien, og hvad vi i fællesskab kan gøre for at ændre på de økonomiske spilleregler, så vi kan udvikle en mere retfærdig og bæredygtig verden.

Danske foredragsholdere blev inviteret til Sverige for at fortælle om både det praktiske arbejde i JAK Banken og om den bagvedliggende ideologi. Også folk i de øvrige nordiske lande var interesseret. Vi blev indbudt til seminarer og kurser i Danmark, og havde også møder i Norge og Finland.

Vi er meget taknemmeligt for al hjælp og støtte, som vi fik fra dansk JAK i de første år, da JAK i Sverige blev bygget op. "Bogen om JAK" af K. E. Kristiansen og "Den store og den lille økonomi" læste vi flittigt, ligesom artikler fra JAK Bladet blev oversat til svensk. Det er litteratur, som også i

dag kan være til inspiration ved møder og kurser.

På den tid sidst i 60'erne, med studenter- og arbejderprotester, spirede nye tanker og krav til øget medindflydelse. JAK lå helt rigtig i tiden. Denne pionerfase var kendetegnet af ildsjælenes entusiasme og godt samarbejde mellem unge og gamle, danskere og svenskere.

Entreprenørfasen for JAK Sverige i 1970'erne og 80'erne indebar opbygningen af de praktiske funktioner med igangsætning af en spare-låne-virksomhed, organiseret i form af en økonomisk forening.

I Stockholm oprettede JAK et lille informationskontor til brug for administration og afholdelse af møder. Kassereren kom hver aften og bogførte indsatninger på opsparringskonti. Låneansøgninger og anmodning om hævnninger blev behandlet af fordelingsudvalget hver 14. dag. En computer med printer blev anskaffet.

Bankinspektionen foretog flere uanmeldte kontrolbesøg, og de havde svært ved at forstå, at vi arbejdede ideelt og ikke for at skabe overskud.

Organisationsfasen i 1990'erne var præget af høj rente i samfundet, og stor medlemsfremgang i JAK. Kontoret blev flyttet til Skövde, og der blev oprettet lokalafdelinger af JAK over hele Sverige. Der blev afholdt mange kurser og engagementet blandt medlemmerne var stort.

Med den store medlemsfremgang blev behovet for en "rigtig" bank stigende, og der blev ansøgt om tilladelse til oprettelse af en bank. Finansinspektionen gav tilladelsen, og i 1998 blev JAK Medlemsbank startet.

Under Forvaltnings- og administrationsfasen i 00'erne blev der fokuseret på

Medlemsbankens udvikling, så den kunne anvendes som eneste bank for JAK's medlemmer. Der blev oprettet en række nye banktjenester, og det stillede store krav til det eget udviklede IT-system.

Gennem hele denne udvikling var der kun ganske lidt kontakt med vores danske JAK venner. I forbindelse med den store klimakonference i København i 2009, blev der afholdt et meget vellykket JAK seminar, hvor vi besluttede at fortsætte med at træffes og i fællesskab afholde internationale JAK konferencer i fremtiden.

Et stigende krav fra myndighedernes side til administration og kontrol i banken gjorde dog hverdagen i JAK besværlig, og stjal fokus fra det ideelle arbejde. Al energi

måtte afsættes til bankens overlevelse, og det skete på bekostning af medlemsaktivitet, kurser og samarbejdet med JAK internationalt.

Lige nu er JAK Medlemsbank i en meget presset økonomisk situation. Men en krise indebærer også mulighed for fornyelse, og vi håber og tror, at det er muligt både for banken og ideologien at tage næste trin i udviklingen.

JAK Sverige har fortsat behov for at holde kontakten med danske JAK og få inspiration fra Jeres lange, tålmodige arbejde og Jeres tanker og ideer.

Vi ønsker tillykke med de 90 år og håber alt godt for fremtiden.

JAK i Sverige udgiver bladet "Grus og guld"

JAK Danmarks årsmøde 2021

Lørdag den 6. marts 2021 kl. 10.00 – 15.00

Mødet afholdes i Antroposofiens Kulturhus på Højbjerg Torv,
Rosenvangsallé 251, 8270 Højbjerg.

Program:

Kl. 10.00 Velkomst og kaffe

Kl. 10.30 Foredrag

Kl. 12.00 En let frokost

Kl. 13.30 Generalforsamling

Kl. 15.00 Afslutning

Dagsorden for generalforsamlingen

1. Valg af dirigent
2. Valg af to stemmetællere, der ikke må være medlem af bestyrelsen
3. Valg af referent
4. Bestyrelsens beretning for det forløbne år til godkendelse
5. Regnskabet fremlægges til godkendelse
6. Bestyrelsens forslag til arbejdsplan og budget fremlægges til godkendelse
7. Indkomne forslag fra bestyrelse og medlemmer til behandling
8. Valg af bestyrelse
9. Valg af revisor og revisorsuppleant for et år
10. Eventuelt

Alle er velkommen. Kun betalende medlemmer har stemmeret på generalforsamlingen.

Af hensyn til traktementet vil vi gerne have din tilmelding senest tirsdag den 23. februar 2021 på mail: landsforeningen@jak.dk.

Følg med på www.jak.dk, hvor eventuelle ændringer af programmet vil blive annonceret.

JAK Danmark
Bestyrelsen

Aktiekurserne er gået på vingerne

Af Uffe Madsen

Hvad må prisen for en aktie egentlig være?

Når man køber en aktie, køber man en andel af den virksomhed, som har udstedt den pågældende aktie. Prisen for aktien må derfor i et eller andet omfang afspejle værdien af virksomheden med de aktiver, som den ejer og den produktion, som i fremtiden vil give et overskud til virksomheden, og dermed forøge aktiens værdi. Derudover vil forventningen til, at aktien på et senere tidspunkt kan sælges til en højere kurs, også smitte af på den pris, som man er villig til at betale for aktien her og nu.

Generelt set er aktiekursen et udtryk for værdien af vores samlede produktionsapparat samt forventninger til den fremtidige indtjening i landets virksomheder. Værdien af den samlede produktion udtrykkes i BNP (Bruttonational Produktet). Der bør således være en samhørighed mellem kursen på aktier og udviklingen i BNP.

Der har i længere tid været et misforhold mellem kursen på aktier og den værdi, som aktiekursen er et udtryk for. Over de seneste år er dette misforhold øget markant, og især i de sidste 5 år er det gået rigtig stærkt. Hvad er årsagen til, at et sådant misforhold opstår?

Svaret er, at der er for mange penge i vores samfund, og denne pengeligelighed stammer tilbage til finanskrisen for godt 10 år siden og de tiltag, som politisk blev taget for at komme tilbage på det økonomiske spor i såvel USA, EU som i Danmark. Hensigten var, at kravet til økonomisk vækst skulle opfyldes hurtigst muligt.

I 2008 og de efterfølgende år gennemlevede vi en finanskrisen, hvor hele den vestlige verden fik en brat opvågnen efter en årrække med stabil positiv udvikling. Hen over 00'erne var der i Danmark sti-

gende produktion og beskæftigelse, godt hjulpet på vej af et faldende renteniveau, og politisk blev der skubbet yderligere til udviklingen gennem indførelse af afdragsfrie realkreditlån.

Samme udvikling så vi i bl.a. USA, hvor den overophedede økonomi i 2008 væltede den internationale bank- og finanskoncern Lehman Brothers. Krakket sendte chokbølger gennem den internationale finansverden, og i løbet af ganske få dage resulterede det i en nedsmeltning af den finansielle sektor i Europa. Kun garantier og redningspakker fra de enkelte stater reddede mange banker fra at lukke.

Det økonomiske chok bevirkede, at vi i Danmark fik en negativ vækst i 2009, hvor BNP skrumpede med 4,4% i forhold til året i forvejen, og samme udvikling så vi i andre lande.

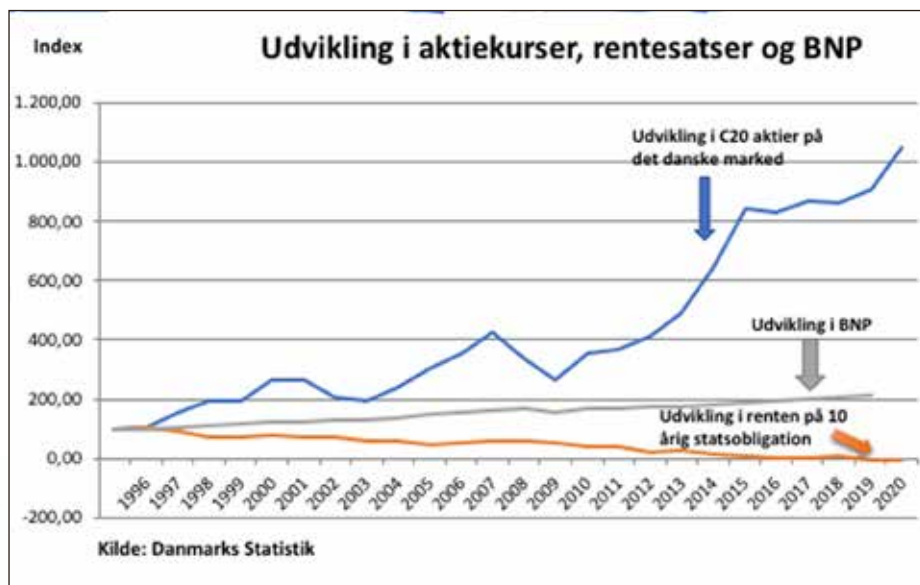
I et samfund, som er bygget op omkring krav til økonomisk vækst, kunne politikerne naturligvis ikke blot se til, når væksten forsvinder, og derfor blev der taget en række tiltag for at komme tilbage på sporet. Dels blev der lagt et sikkerhedsnet ud under den finansielle sektor i form af forskellige redningspakker, og dels blev der pumpet likviditet i store mængder ud i samfundet.

Den store likviditet medførte, at der nu ikke længere var efterspørgsel på penge, og derfor faldt renten. I Danmark faldt renten på 10 årig statsobligation fra 4,75% p.a. i 2008 til i 2019 at gå i 0% p.a. og er i juli måned 2020 på negativ rente med 0,41% p.a.

Når renteaftkastet i obligationer og på konto i banken ikke er stor, eller som nu er negativ, søger pengene andre steder hen, og her tiltrak aktiemarkedet og ejendomsmarkedet sig opmærksomhe-

Der er opstået en boble, som nødvendigvis springer på et tidspunkt, når pengene søger andre steder hen f.eks. som følge af stigende rente og dermed bedre afkast på obligationer m.v.

den. Følgen blev, at priser på såvel aktier som fast ejendom blev stigende med den større efterspørgsel. I ovenstående figur er udviklingen mellem aktiekurser, rentesats og BNP illustreret for perioden fra 1996 til 2020.

Som det fremgår af illustrationen, fik aktiekurserne et dyk i 2008 som følge af finanskrisen, men allerede i 2013 var kurserne tilbage på samme niveau igen som før krisen. Siden er kursen kun gået opad.

En sammenligning mellem BNP og aktiekurser over de sidste 15 år (fra 2005 til 2020) viser, at mens værdien af den samlede produktion i Danmark er steget med 46%, så er aktiekurserne steget med 226%. Der er således i markedet forventning til en helt urealistisk stigning i virksomhedernes indtjening – og tilsyneladende er der ikke taget højde for, at vi står midt i en coronatid, hvor mange virksomheder er udfordret på økonomien, og hvor der er stor usikkerhed til eksporten af varer i de kommende år.

Min konklusion er, at prisen på aktier er stærkt overvurderet, og har været det

i flere år. De nuværende kurser er langt over, hvad virksomhederne vil være i stand til at præstere i indtjening fremover. Den høje og helt urealistiske aktiekurs er alene et udtryk for, at der er mange penge i omløb, og har ingen som helst relation til den værdi, som aktierne er et udtryk for. Der er opstået en boble, som nødvendigvis springer på et tidspunkt, når pengene søger andre steder hen f.eks. som følge af stigende rente og dermed bedre afkast på obligationer m.v.

Vi har flere gange set, at en usikkerhed blandt investorerne kan medføre et kollaps på aktiemarkedet. En meget stor del af den handel, som sker i værdipapirer, foretages ikke af fysiske personer, men af computere, der er forprogrammeret til at købe og sælge ved forud fastlagte udsving i kurserne. Et fald i kurserne kan dermed få en accelererende effekt.

Virksomhederne vil ikke umiddelbart blive påvirket af et fald i aktiekurserne. De har deres produktionsapparat og producerer de varer, som der er efterspørgsel efter. De påvirkes ikke af, om kursen på virksomhedens aktie stiger eller falder. På længere

sigt har virksomheden dog en interesse i at være efterspurgt blandt aktieejere, idet det altid vil være lettere at tiltrække sig kapital når man kan fremvise en god udvikling i aktiekursen.

Lige nu står vi i en økonomisk situation, som aldrig før er set. Der er politisk taget nogle tiltag, som hverken økonomer eller politikere i realiteten kender konsekvensen af. Resultatet af den store pengeregighed kender vi ikke. Vi kan se, at renten er fal-

det til et historisk lavt niveau, og at prisen på aktier og fast ejendom er steget og har dermed givet ejerne af aktier og ejendomme en umiddelbar formueforøgelse. Spørgsmålet er så, om vi er indstillet på at tage konsekvensen af et kollaps i priserne, når det kommer, eller om der igen skal lægges et sikkerhedsnet ud for at redde ejerne af aktier og ejendomme?

Virksomhederne vil ikke umiddelbart blive påvirket af et fald i aktiekurserne. De har deres produktionsapparat og producerer de varer, som der er efterspørgsel efter. De påvirkes ikke af, om kursen på virksomhedens aktie stiger eller falder

Skal vi bygge fremtiden på vækst?

»Verden er forandret,« sagde statsminister Mette Frederiksen (S) i et interview i TV-Avisen den 5. april 2020.

»Jeg tror ikke, at det, vi kan kalde det normale liv, vi havde, før coronaen ramte os, kommer tilbage,« præciserede hun.

Mange i ind- og udland siger det også: Verden vil ikke være den samme efter pandemien. Spørgsmålet er, hvordan verden vil være – bør være – forandret? Hvordan 'the new normal' ser ud og skal realiseres?

Statsministeren taler for, at genopretningen skal være grøn. I EU taler man om en European Green Deal. I praksis halter det med det grønne, og den realpolitiske diskussion synes fokuseret på mere traditionelle tiltag: at genskabe væksten ved at tilskynde borgerne til at svinge kreditkortet, at give skattelettelser for at stimulere forbruget, at lade seddelpressen køre for at finansiere jobskabende investeringer og projekter.

Risikoen er, at 'the new normal' kan blive tæt på 'the old normal'. At den store genopretningsøvelse

kommer til at handle om, at vi reelt skal 'frem til fortiden'.

I Dagbladet Information blev der den 20. maj 2020 trykt et åbent brev, som indeholdt forslag med mere radikale visioner. Brevet var underskrevet af mere end 1.100 forskere, akademikere og aktivister samt flere end 70 organisationer fra 60 lande.

Åbent brev

Fem grønne principper for verden efter corona.

Når vi skal genopbygge samfundet efter coronakrisens nedlukning, skal vi ikke fokusere på vækst, men i stedet værdier som bæredygtighed og retfærdighed, skriver over 1.100 forskere, akademikere og aktivister samt omkring 70 internationale organisationer i dette fælles debatindlæg

Coronapandemien har allerede kostet utallige liv, og det er stadig usikkert, hvordan den vil udvikle sig fremadrettet. Mens sundheds- og plejepersonale kæmper mod virussens spredning, tager sig af de syge og sørger for, at de livsvigtige operationer

fortsat foretages, er en stor del af økonomien gået i stå. Situationen er lammende og smertefuld for mange. Den skaber frygt og gør os bekymrede for de mennesker, som vi elsker, og for de fællesskaber, vi er en del af. Den kræver, at vi kollektivt finder frem til nye måder at gøre tingene på.

Krisen, som coronavirussen har udløst, har allerede udstillet mange svagheder i vores vækstfikserede, kapitalistiske økonomi, herunder udbredt usikkerhed, forkørblede sundhedsvæsenere på grund af mange års nedskæringer og generel underbetaling af nogle af samfundets vigtigste professioner. Dette krisetilbøjelige system, som samtidig bygger på udnyttelse af mennesker og natur, bliver ikke desto mindre betragtet som normalt.

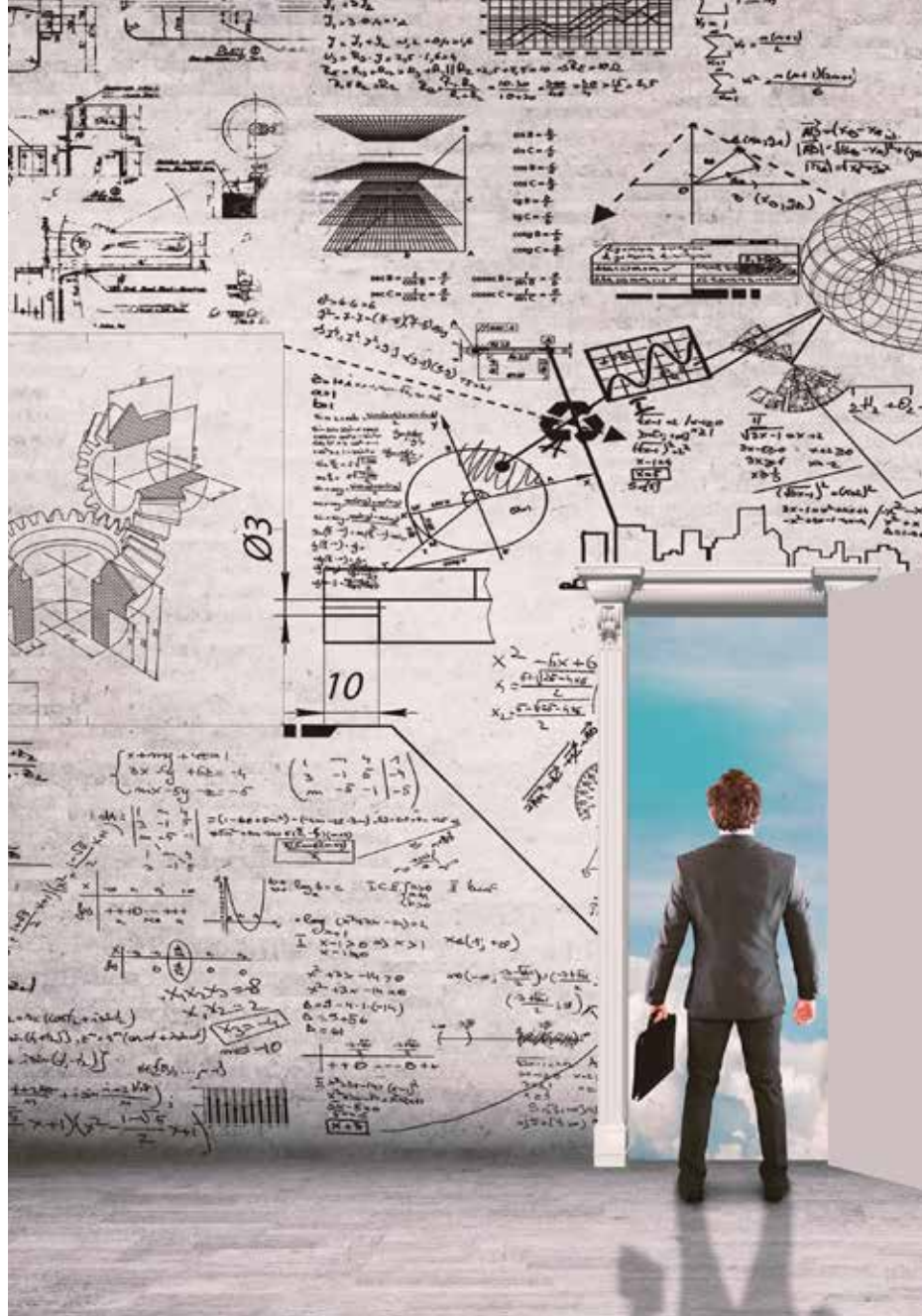
Selv om verdensøkonomien producerer mere end nogensinde før, tager systemet hverken hånd om mennesker eller planeten. I stedet hamstres rigdom, mens planeten hærages. Millioner af børn dør hvert

år af årsager, der kunne forebygges, 820 millioner mennesker er underernærede, biodiversitet og økosystemer nedbrydes, og vores udledning af drivhusgasser fortsætter med at stige og fører til voldsomme

Fortsættes →

Da The Club of Rome i 1972 udsendte rapporten *The Limits to Growth*, var det muligvis 40 år for tidligt. Ikke i forhold til det faktuelle budskab om risikoen for kommende ressource- og miljøkriser, men i forhold til den globale offentligheds modtagelighed for dette budskab. Godt nok skabte rapporten overskrifter verden over, solgte 12 millioner eksemplarer og gjorde med ét begrebet 'grænser for vækst' til en ny bestanddel af sproget. Men da væksten ganske uventet og uønsket forsvandt med oliekrisen i 1973-74, forsvandt også entusiasmen for sagen. Nu gjaldt det om med alle midler at genskabe væksten. Bad timing for rapporten var det.

Først nu er det, som om tiden er blevet moden til rapportens budskab. Antagelig fordi de 40 år, der er gået, har leveret bekræftelse på forskerholdets konklusioner.

klimaforandringer som stigende havstand, ødelæggende storme og tørker og brande, der fortærer hele regioner.

I årtier har den dominerende strategi imod disse dårligdomme været at overlade fordelingen af økonomiske ressourcer til markedskræfterne, mens man forsøger at afkoble væksten fra dens miljøpåvirkning – den såkaldte 'grønne vækst'. Det har ikke fungeret.

Erfaringer fra coronakrisen

Vi har nu muligheden for at bygge på erfaringerne fra coronakrisen og prøve en ny strategi. Nye former for samarbejde er blomstret op, og værdsættelsen af grundlæggende samfundsytelser som sundheds- og omsorgsarbejde, fødevarerforsyning og affalds afhentning stiger fortsat.

Pandemien har ført til, at regeringer har handlet drastisk og effektivt på en måde, som er uden fortilfælde i moderne fredstid. De viser, hvad der er muligt, når der er en vilje til at handle. Vi ser ubestridte omroke-

ringer i budgetter, mobilisering og omfordeling af penge, hurtig udvidelse af sociale sikringssystemer og boliger til hjemløse.

Samtidig er vi nødt til at være opmærksomme på de problematiske autoritære tendenser, der samtidig vinder frem, herunder masseovervågning og invasiv teknologi, grænselukninger, begrænsninger i retten til at forsamle sig og katastrofekapitalismens udnyttelse af krisen.

Vi må modstå sådanne dynamikker, men ikke bare stoppe der. Vi bør nu starte omstillingen til et radikalt anderledes samfund, snarere end desperat at prøve at få den destruktive vækstmaskine i gang igen.

Fem bæredygtige principper

Vi skal bygge på de erfaringer og den overflod af sociale og solidaritetsinitiativer, der er spiret frem rundt omkring i verden de seneste måneder. I modsætning til efter finanskrisen i 2008 bør vi fokusere på at redde menneskene og planeten snarere end at redde selskaberne. Vi skal komme ud af denne krise med foranstaltninger, der er tilstrækkelige til at opnå dette i stedet for at komme ud af den med nye sparepolitikker.

Vi foreslår derfor fem principper for genopretningen af vores økonomi, der kan fungere som et grundlag for at skabe et retfærdigt samfund og skabe nye rødder for en økonomi, der fungerer for alle.

1. Vi er nødt til at sætte livet i centrum af vores økonomiske systemer. I stedet for økonomisk vækst og ødsel produktion skal vi sætte liv og velvære i centrum for vores bestræbelser. Mens nogle sektorer i økonomien, såsom produktion af fossile brændstoffer, militæret og reklamer, skal udfases så hurtigt som muligt, er vi nødt til at fremme andre, såsom sundhedsydelser, uddannelse, vedvarende energi og økologisk landbrug.

2. Vi skal radikalt gentænke, hvor meget og hvilket arbejde der er nødvendigt for, at alle har et godt liv. Vi er nødt til at lægge mere vægt på plejearbejde og værdsætte de erhverv, der har vist sig essentielle un-

der krisen. Arbejdere fra destruktive industrier har brug for adgang til genopklæring eller videreuddannelse til nye typer arbejde, der i stedet er regenererende og renere, så vi sikrer en retfærdig omstilling. Samlet set er vi nødt til at reducere arbejdstiden og indføre ordninger for arbejdsdeling.

3. Vi må organisere samfundet omkring at fremstille og sørge for vigtige varer og tjenester. Selv om vi er nødt til at reducere spildforbrug og rejser, skal grundlæggende menneskelige behov såsom retten til mad, bolig og uddannelse sikres for alle gennem enten universelle basale tjenester eller universelle grundlæggende indkomstordninger. Endvidere skal både en minimums- og maksimalindkomst defineres og indføres demokratisk.

4. Vi skal demokratisere samfundet, så alle mennesker kan deltage i de beslutninger, der påvirker deres liv. Især betyder det mere deltagelse for marginaliserede samfundsgrupper såvel som at inkludere feministiske principper i både politik og det økonomiske system.

De globale selskaber og den finansielle sektors magt skal reduceres drastisk gennem demokratisk ejerskab og tilsyn. Kommercialiseringen af de sektorer, der har at gøre med grundlæggende behov som energi, mad, bolig, sundhed og uddannelse, skal ophøre, og økonomisk aktivitet, der er baseret på samarbejde, for eksempel arbejdskooperativer og andelsbevægelser, skal fremmes.

5. Vi bør basere politiske og økonomiske systemer på solidaritetsprincippet. Omfordeling og retfærdighed – tværnationalt, intersektionelt og mellem generationer – skal være grundlaget for forsoning mellem nuværende og fremtidige generationer, forskellige sociale grupper inden for landegrænser såvel som mellem lande i det globale syd og det globale nord. Især det globale nord skal stoppe de nuværende former for udnyttelse og betale erstatning for tidligere udnyttelser. Klimaretfærdighed skal være princippet, der styrer en hurtig socialøkologisk transformation.

Fortsættes →

Tidligere overvismand og formand for Klimarådet, professor Peter Birch Sørensen, Økonomisk Institut på Københavns Universitet: »Det handler om at beskytte miljøet og samtidigt bekæmpe menneskelig nød og lidelse. Hvis vi lykkes med de mål, er det ikke så interessant, hvad der sker med BNP.«

(Dagbladet Information den 20.05.2020)

Brevet er underskrevet af over 1.100 forskere, akademikere og aktivister, samt 70 organisationer fra degrowthnetværket, heriblandt Inge Røpke, Joan Martinez Alier og George Monbiot. Den fulde liste af underskrifter kan læses her: <https://www.degrowth.info/en/our-projects/open-letter/>

Opgøret med vækst

Så længe vi har et økonomisk system, der er afhængigt af vækst, vil en recession være ødelæggende. Hvad verden i stedet har brug for, er degrowth – en planlagt, men alligevel fleksibel, bæredygtig og retfærdig nedskalering af væksten, der fører til en fremtid, hvor vi kan leve bedre med mindre.

Coronakrisen har været brutal for mange og ramt de mest sårbare hårdest, men den giver os også muligheden for at reflektere og genoverveje. Den kan få os til at indse, hvad der i virkeligheden er vigtigt, og den har synliggjort utallige ideer med stort potentiale, som vi kan bygge videre på.

I degrowth-bevægelsen har man reflekteret over disse spørgsmål i mere end et årti, og vi tilbyder en sammenhængende ramme for at genoverveje samfundet og basere det på andre værdier, såsom bæredygtighed, solidaritet, retfærdighed, samvær, direkte demokrati og livsglæde.

Vær med, og lad os sammen skabe en intentionel og frigørende udfasning af vores vækstafhængighed.

Den grønne omstilling kan kun lykkes, hvis vi tænker vores sociale liv, økonomi og vækst i helt nye baner, mener Merkel-regeringens klimarådgiver Maja Göpel.

Hun mener, at vi skal sige farvel til bruttonationalproduktet (BNP) som målestok for velstand. For det første kan BNP regnes både op og ned, for det andet viser BNP kun, om der er røget flere penge over disken i år i forhold til sidste år.

»Om pengene er brugt på grønne teknologier, på at rydde op efter miljøkatastrofer, eller om stigningen i BNP beror på, at stadig mere omsorgsarbejde gøres til lønarbejde, er jo ligegyldigt for BNP som indikator,« siger Maja Göpel.

»Det er på tide i stedet at måle vores velstand mere eksplicit og se på, hvilke incitamenter og investeringer, der kan sænke vores miljøforbrug. Det kræver, at vi i langt højere grad prissætter vores miljøforbrug – det burde være økonomiens ypperste mål: opbygger vi naturkapital, eller nedbryder vi naturkapital?«

»Vi lever jo med en perverteret liberalisme, når vores økonomi ikke længere handler om at forsyne os med goder, men om vækst og profit i sig selv. Vi roder rundt i begreberne vækst og velstand, i mål og midler,« siger Maja Göpel.

Et af hendes vigtigste mål er derfor at blive ved med at påpege, at vores økonomiske vækstlogik er ideologisk befængt, mens den ressourcemæssige logik egentlig er det neutrale udgangspunkt. Det medfører også, at vi må definere konkurrenceevne på en ny måde, der inkluderer de sociale og miljømæssige omkostninger, som vi ellers behændigt fedter af på andre eller på fremtidige generationer.

(Dagbladet Information den 21.09.2020)

Professor Inge Røpke, Aalborg Universitet udtaler: »Jeg er komplet ligeglad med, hvad der sker med BNP. Det er slet ikke det, der er interessant. Vi skal styre efter nogle enkle biofysiske mål og nogle enkle velfærdsmål. Det er det, det handler om.«

»I øjeblikket har vi en samfundsmodel, der virker som en flyvemaskine: Den er designet til fremadrettet bevægelse. Hvis ikke den kan blive ved at bevæge sig fremad, styrter den til jorden. Hvis vores vækstøkonomi ikke vokser, så crasher den. Så bliver der krise, arbejdsløshed osv. Vi har brug for at redesigne økonomien, så den fungerer som en helikopter: en steady state-økonomi, der kan

holde sig i luften uden fremadrettet bevægelse, det vil sige uden vækst.«

»Når der så tales om, at coronapandemien viser, at økonomien ikke kan klare sig med lavvækst, så handler det om, hvad der sker, når denne flyvemaskineøkonomi ikke bevæger sig fremad: Ja, så falder den ned. Det er ikke et sådant flystyrt, økologisk økonomi argumenterer for. Vi argumenterer for, at økonomien skal omstruktureres, så den kan fungere godt, selv om den ikke vokser,« siger Inge Røpke.

(Dagbladet Information den 20.05.2020)

Covid-19 pandemien

Af Uffe Madsen

Mennesker over hele verden gennemlever i disse måneder en periode i stor krise. I forsøget på at undgå katastrofer som følge af Covid-19 pandemien, har samfund været lukket ned, mennesker har været isoleret og virksomheder stoppet fra den ene dag til den anden.

I vores del af verden er smitten tilsyneladende under kontrol og en langsom genåbning af samfundet er på vej.

Under nedlukningen har vi hver især haft rig lejlighed til at tænke over situationen. Hvorfor opstod pandemien og hvordan bør vi agere fremover for at undgå noget lignende?

En lang række forskere har peget på en sammenhæng mellem pandemien og de store udfordringer, vi har på klimaområdet. I stræben efter større materiel rigdom, har vi tæret på de naturressourcer, som vores jord har givet os. Vi har bygget vores materielle rigdom på en stadig stigende produktion af varer, som ofte er fremstillet på bekostning af natur og klima.

Denne udvikling har sandsynligvis givet grobund for smitte af virus fra dyr til mennesker, og pandemien har derefter bredt sig til alle hjørner af verden.

Der er ikke tvivl om, at pandemiens eksplosive udvikling er forstærket af vores globaliserede verden, hvor vi hele tiden har

samkvem med mennesker fra alle dele af kloden.

En verden i balance

Det helt overordnede mål, når vi skal definere vores fremtid, må være en verden i balance.

Der skal være balance i anvendelsen af naturens ressourcer således, at vi sikrer vores efterkommere samme muligheder, som vi har haft. Og der skal være balance i fordelingen af de materielle goder og den økonomi, som vores arbejde kaster af sig.

Gennem vores handlinger skal vi stræbe efter at aflevere en verden til vores efterkommere. En verden, som ikke er ringere, end den vi modtog – gerne bedre.

I de sidste 75 år – dvs. siden afslutningen af Anden Verdenskrig – har vi opbygget et samfund, som er gennemsyret af kravet til økonomisk vækst, og ikke på menneskers og jordens velbefindende. Det har resulteret i markant forøgelse af materiel rigdom, men samtidig med en mishandlet natur og på randen af en klimakatastrofe som følge af forurening. Samtidig er fordelingen af den materielle rigdom blevet mere og mere ulige, idet såvel indkomst som formuer er gradvist samlet på stadig færre hænder.

Ønsket om en verden i balance er formuleret flere gange over de senere år. Allerede tilbage i 1972 udgav Romklubben (The Club of Rome), der er en uformel international sammenslutning af virksomhedsledere og videnskabsmænd, rapporten "The Limits to Growth", hvori de påpegede risikoen for kommende ressource- og miljøkriser, såfremt der ikke skabes balance mellem vækst og bæredygtighed. I 1987 påpegede Brundtland-rapporten nødvendigheden af en bæredygtig udvikling og foreslog konkrete tiltag til forbedringer. I 2015 besluttede stats- og regeringsledere i FN's 193 medlemslande at sætte kurs mod en bæredygtig udvikling for både mennesker og vores planet, og definerede FN's 17 verdensmål.

Netop nu, hvor samfundet skal lukkes gradvis op efter nedlukningen, skal vi

beslutte, om vi skal arbejde mod en tilbagevenden til det samfund, som vi kender og har forædlet over de sidste 75 år, eller om vi vil benytte lejligheden til at gentænke modellen for indretningen af vores samfund.

Kontrolsamfundet

Samtidig med, at vi har forædlet vores samfund, har vi opbygget et behov for at kunne kontrollere og styre udviklingen – vi frygter at miste kontrol. Det kontrollerede samfund ser vi overalt. På det personlige plan bl.a. med styring af livet fra fødsel til død, og på det sundhedsfaglige plan gennem udvikling af medicin, vacciner og organ donation. Med produktion af fødevarer, som i stadig større grad baserer sig på storproduktion med kemisk og genmanipuleret fremstilling af animalske produkter og planter. Det gælder også på det samfundsmæssige plan med politik, økonomi og forskning, hvor man prøver at forudbetragte og efterkontroller beslutninger og processer, hvilket den øgede digitalisering har givet mulighed for.

Der er tilsyneladende ingen grænser for, hvor kontrollen kan sættes ind. Og alligevel rammer vi ind i en pandemi, som ingen har set komme. De ganske få, som har advaret om risikoen, er blevet regnet for at være sortseere, og deres advarsel er blevet overdøvet af et politisk krav om besparelser indenfor sundhedssektoren.

Covid-19 pandemien viser tydeligt, at der er nogle lovmæssigheder, som vi skal tage os i agt for. Vi kan kalde dem for "Naturlovene". Det er love, som ikke er besluttet og nedskrevet, og som vi ikke nøjagtigt kan definere, men som vi skal overholde og ved en overskridelse kan resultere i uoverskuelige konsekvenser.

Når der nu igen lukkes op for samfundet, er det vigtigt, at vi alle har disse naturlove for øje. Vi må hver især og i fællesskab forsøge at finde en balance i vores forbrug og levevis, som er i overensstemmelse med de muligheder, som jordens ressourcer giver os, og som overholder naturens love.

Covid-19 pandemien viser tydeligt, at der er nogle lovmæssigheder, som vi skal tage os i agt for. Vi kan kalde dem for "Naturlovene". Det er love, som ikke er besluttet og nedskrevet, og som vi ikke nøjagtigt kan definere, men som vi skal overholde og ved en overskridelse kan resultere i uoverskuelige konsekvenser.

Grådighed

Af Uffe Madsen

I den europæiske middelalder skabte den katolske kirke et hierarki over begrebet synd. De syv værste fik betegnelsen "Dødssynder". Mange vil i dag hævde, at religiøs synd er en antikveret forestilling, der ikke længere giver mening. Ikke desto mindre har de syv dødssynder stadig greb i os i dag, og deres gyldighed debatteres offentligt. Anser vi dem fortsat som syndige i vores moderne tidsalder, eller er de blevet til en form for nutidsdyder?

I en rundspørge, som YouGov i 2016 foretog for Kristeligt Dagblad, svarede danskerne, at grådighed er den værste dødssynd af dem alle.

Når grådighed på denne måde troner på førstepladsen, har det at gøre med det indblik, finanskrisen har givet danskerne i den finansielle verdens ubeskrivelige grådighed, mener Steen Hildebrandt, der er forfatter og tidligere professor i organisations- og ledelsesteori på CBS i København.

Til Kristeligt Dagblad udtaler han: "Under finanskrisen fik den almindelige dansker et kig ind i den moral og etik, eller mangel på samme, som findes blandt de aktører, der har mest med penge at gøre, nemlig bank- og finansverdenen. Det var ikke et kønt syn, og de helt enorme risici, der bliver taget for at indfri grådighed og jagte nye overskud, tror jeg har chokeret mange. Desværre er jeg ikke så sikker på, at den finansielle sektor har lært ret meget af finanskrisen." Steen Hildebrandt ser dog tegn på en voksende folkelig bevægelse, som ønsker et opgør med den galopperende grådighed. "Fra Bernie Sanders i USA til Alternativet herhjemme ser vi, hvordan opgøret med grådighed og vækstregimet er ved at vinde fodfæste politisk. Det er udtryk for en markant folkelig afstandtagen fra en offentlighed, som simpelthen ikke vil acceptere finansverdens grådighed. Med tiden tror jeg, det kan føre til, at det isolerede økonomiske perspektiv, hvor alt handler om penge, vil blive kraftigt modificeret. Her bliver bæredygtighed og ansvar for de kommende generationer nøgleord," siger Steen Hildebrandt.

Grådigheden kan især illustreres gennem den stadig stigende ulighed i fordelingen af formuer og indtægter globalt set. Ifølge den franske økonomiprofessor Thomas Piketty har verdens rigeste ene procent i årene fra 1980 til 2018 fået 27 procent af den totale vækst i indkomsten, hvorimod verdens fattigste 50 procent i samme periode har fået 12 procent af væksten. Når det gælder formuer – altså ikke det, vi tjener, men det, vi ejer – er udviklingen endnu mere markant, idet væksten i formuerne er tre-fire gange hurtigere end den almindelige vækst i økonomien.

Det kollaps i bunden kan ifølge Piketty skabe en stigende følelse af at være hægtet af, forladt og ligegyldig i dele af middel- og underklasserne. Det kan føre til protest, populisme og fremmedhad. Vi ser det især i nogle af de samfund, hvor uligheden er steget til de mest ekstreme højder: Storbritannien (Brexit) og USA (valget af Donald Trump). Men protesterne kan vokse sig langt større, advarer Piketty

– med ødelæggende effekt på de samfund og systemer, vi kender i dag.

Andre eksempler på grådighed ser vi også i de afsløringer, der i de seneste år er fremkommet med finansindustrien som drivende kraft i form af rådgivning til velhavende kunder. Man beskriver det som "skatteoptimering", hvilket ikke nødvendigvis er odiøst, men mange eksempler har vist, at rådgivningen er gået ud over lovgivningens grænser, og placeret formuer og indtægter i eksotiske lande uden krav om beskatning.

Grådigheden er en negativ egenskab, idet den altid vil ske på bekostning af andres mangel. Vi har nu engang en kage af en given størrelse til deling – når nogle får en større del af kagen, vil andre blive tvunget til at nøjes med en mindre del. Den, der kommer først til kagebordet bestemmer størrelsen.

De syv dødssynder

- Hovmod
- Grådighed
- Vrede
- Begær
- Fråseri
- Misundelse
- Dovenskab

I buddhismen tales der om tre grundlæggende synder (eller vrangforestillinger)

- Grådighed
- Vrede
- Uvidenhed

Grådighed eller griskhed er den last, man lider af, når man er grådig efter noget, det kan være mad, penge eller magt udover det, man faktisk har behov for. Grådighed er en last, fordi den skader en selv og ens omgivelser. Grådighed er umættelig og kan derfor aldrig tilfredsstilles helt. Man er besat af at samle og eje. Det betyder mindre, hvad man ejer, men at man ejer af det.

(Fra Wikipedia, den frie encyklopædi)

Grådigheden kan især illustreres gennem den stadig stigende ulighed i fordelingen af formuer og indtægter globalt set. Ifølge den franske økonomiprofessor Thomas Piketty har verdens rigeste ene procent i årene fra 1980 til 2018 fået 27 procent af den totale vækst i indkomsten, hvorimod verdens fattigste 50 procent i samme periode har fået 12 procent af væksten.

JAK Fonden blev stiftet i 1990 med det formål at yde støtte til JAK Danmark og aktiviteter, der understøtter JAK's værdier og arbejde. Hensigten var at modtage donationer fra medlemmer af JAK og kunder i JAK pengeinstitutterne samt andre interesserede personer, som ville sikre sig, at midlerne gik til det ønskede formål.

I regnskabsåret 2019 har Fonden ikke modtaget donationer, men alene haft indtægter fra kapitalen. Som følge af væsentlige kursreguleringer, har der i 2019 kun været afkast af kapitalen på kr. 2.003, og resultatet efter omkostninger andrager et underskud på kr. 10.378. Der er ikke foretaget uddeling fra Fonden i 2019.

I 2017 indstiftede JAK Fonden et stipendium på kr. 15.000, som kan søges af studerende ved handelshøjskoler og universiteter i Danmark og gives til arbejdet med et speciale, hovedopgave eller anden tilsvarende skriftlig afhandling i forbindelse med studiet.

Opgavens emne skal omhandle, hvordan vi sikrer en bæredygtig og retfærdig samfundsøkonomi i fremtiden. Da finanssektoren spiller en voksende rolle for den økonomiske udvikling, søger vi især studerende, som ønsker at skrive om, hvordan vi skaber et finansielt system, der underbygger en bæredygtig og retfærdig samfundsøkonomi, baseret på demokratiske værdier. Det første stipendie blev bevilget i 2017.

Fondens samlede formue er ifølge årsregnskabet for 2019 på kr. 2.265.000, der er placeret i obligationer, investeringsbeviser, andels- garantbeviser i JAK pengeinstitutter samt indestående i pengeinstitutter.

Udover de indbetalte donationer, har en række personer overdraget rentefrie lånemuligheder i JAK pengeinstitutter til Fonden. Disse lånemuligheder anvendes sammen med Fondens egen lånemulighed, der er optjent gennem garant- og andelsbeviserne, som rentefrie uddannelseslån til unge mennesker samt lån til de formål, som er anført i fundatsen.

Årsregnskab for 2019

Resultatopgørelse for 2019 2018

Modtagne bidrag	0	0
Renteindtægter efter kursreguleringer	2.003	42
Øvrige indtægter	0	0
Indtægter i alt	2.003	42
Administrationsudgifter	-12.381	-18
Årets resultat før uddelinger	-10.378	24
Uddelinger	0	-20
Årets resultat før skat	-10.378	4
Skat af årets resultat	0	0
Årets resultat	-10.378	4

Balance pr. 31. december 2019 2018

Aktiver		
Bankindestående	88.256	82
Obligationer og investeringsbeviser	1.502.146	1.535
Andels-/garantbeviser i J.A.K.-pengeinstitutter	683.000	683
Aktiver i alt	2.273.402	2.300
Passiver		
Fondskapital	211.475	211
Uddelingsramme	2.053.927	2.080
Egenkapital i alt	2.265.402	2.291
Skyldige omkostninger	8.000	9
Passiver i alt	2.273.402	2.300

Hvordan kan man donere midler til Fonden?

Der kan gives støtte til Fonden i form af kontant donation eller overdragelse af andels-/garantbeviser i JAK pengeinstitutter. Derudover kan der overdrages rentefrie lånemuligheder i JAK pengeinstitutter, såfremt kontohaver ikke selv har behov for at gøre brug af lånemulighederne. Midlerne er i Fonden øremærket til lavt forrentede lån.

Bestyrelsens sammensætning

Den nuværende bestyrelse består af

Mads Andersen Velbæk, Silkeborg (formand)
Britha Brodersen, Ringe
Tonni Carlsen, Taars
Jakob Mikkelsen, Oksbøl
Karl Henning Mikkelsen, Brande (udpeget af JAK Danmark)
Helle Nielsen (udpeget af JAK Danmark)

De 4 bestyrelsesmedlemmer er selvsupplerende, og JAK Danmark udpeger de sidste to personer til bestyrelsen.

Alle bestyrelsesmedlemmer i Fonden tager meget gerne imod henvendelser, såfremt der måtte være spørgsmål el.l. til Fondens arbejde. Telefonnumre og mailadresser kan findes under www.jak.dk, hvor yderligere oplysninger om fonden og dens formål ligeledes findes.

VÆLG BANK MED OMTANKE

I Folkesparekassen arbejder vi for FN's verdensmål og bæredygtig udvikling.

Vi arbejder for dig og din økonomi og sætter mennesker før profit.
Vil du vide mere?

 86 81 16 11

folkesparekassen.dk
 info@folkesparekassen.dk

Antiinflammatorisk kost

Af Helle Kofoed, kostvejleder, homøopat og hormonterapeut

Maden vi spiser kan bidrage til kroppens sundhed, velbefindende og styrke vores livskræfter. Det er derfor ikke ligegyldigt hvad vi spiser og under hvilke forhold maden er dyrket eller opdrættet.

Spiser du biodynamiske eller økologiske sunde produkter vil det belive din krop og skåne miljøet for sprøjtemidler og andre kropsfremmede stoffer.

En kostretning som længe har været i vælten er at spise antiinflammatorisk mad dvs. overordnet at udelade mælkeprodukter, gluten, sukker, okse- og svinekød. Inflammation i kroppen forårsager mange af vores livsstilssygdomme så som hjerte/kar problemer, diabetes, gigt og autoimmune sygdomme.

At spise antiinflammatorisk indebærer at spise en stor variation af grøntsager mindst 600 g dagligt, suppleret med ingefær, gurkemejerod, hvidløg, peberrod og alle mulige forskellige grønne krydderurter så som timian, basilikum, merian, oregano, koriander, persille og purløg. Desuden mørke bær og solmoden frugt.

Korn og brød skal være glutenfrit og kan købes mange steder, hvis du ikke bager selv.

Spis fisk, fjerkræ og lam da det lysere kød er lettere fordøjeligt end okse- og svinekød og skaber mindre syre i kroppen.

Jo mere varieret du spiser jo flere forskellige næringsstoffer har kroppen at holde sig sund og rask på.

Her følger 3 forskellige velsmagende retter fra min bog *Lette livretter*

Hokkaidosuppe med chaps og kidneybønnehommus

2 fed hvidløg
5 g frisk ingefær
½ spsk kokosolie
3 tsk karry
2 tsk paprika
1½ l vand
1 dåse kokosmælk
1 kg hokkaido
350 g selleri
200 g løg
urtesalt eller bouillon

Snit hvidløg fint og riv ingefær på et rivejern. Smelt kokosolie i en gryde og svits hvidløg, ingefær, karry og paprika deri. Tilsæt vand og kokosmælk. Hokkaidoen vaskes, deles og tømmes for kerner (den behøver ikke at blive skrællet). Sellerien skrælles og begge dele skæres ud i store stykker og tilsættes sammen med hakket løg. Suppen koges en time, blendes og smages til med urtesalt og bouillon inden serveringen.

Chaps til suppen

300 g groft speltmel
300 g sigtet speltmel
½ dl olivenolie
2 tsk knust anis
2 tsk salt
ca. 3,5 dl vand

Bland alle tørre ingredienser, og gnid olien grundigt ind i blandingen. Tilsæt vandet lidt ad gangen, til dejen har en blød konsistens og er let at rulle ud. Del dejen i ca. 15 lige store stykker. Form hvert stykke til en bolle, som rulles tyndt ud med kagerulle. Bages sprøde ved 225° ca. 10 minutter.

Kidneybønnehommus til suppen

150 g kidneybønner
vand
½ løg
1 rød peber
1 spsk tamari
saft fra en halv citron
urtesalt
purløg

Kidneybønnerne sættes i blød i rigeligt vand i 8-10 timer, vandet skiftes, og de koges ca. 40 minutter og afkøles. Alle ingredienserne blendes sammen til en lind mos, og konsistensen reguleres med vand. Pynt med purløg inden servering.

Hvis der er lidt rødbede- eller persillepesto tilbage fra i går, kan det med fordel serveres til chaps eller fladbrød.

Sellerimos med mungbønner og stegt sød kartoffel **Sellerimos**

800 g selleri
1 dl vand
1 stykke peberrod
urtesalt

Selleri i grove stykker dampes mør i vandet, hvorefter fintreven peberrod kommes ved. Er der overskydende vand, sies det fra, og sellerien blendes til mos, varmes og smages til med urtesalt.

Krydrede mungbønner

200 g mungbønner
vand
ca. 2 cm ingefær
2 spsk kokosolie
½ spsk spidskommenfrø
½ tsk chili
½ tsk gurkemeje
urtesalt
½ tsk garam masala
1 spsk citron- eller limesaft
1 tsk stødt koriander
Mungbønnerne sættes i blød i mindst 8 timer. Vandet fornyes, og de koges med ingefær, til de er præcis møre (må ikke koge ud). Kogevandet hældes fra og ingefæren fjernes. Olien opvarmes i

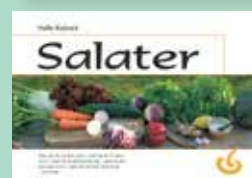
en wok. Spidskommen, chilipeber, gurkemeje samt urtesalt tilsættes. Sauteres ca. 5 minutter, hvorefter mungbønnerne, garam masala, citronsaft og stødt koriander forsigtigt vendes i, og retten er klar til servering.

Pandestegt sød kartoffel

1 stor sød kartoffel
kokosolie
paprika
urtesalt
timian

Skræl den søde kartoffel og skær den i ½ cm tykke skiver. Steg kartoffelskiverne i kokosolie få minutter på begge sider på en pande og krydr dem med paprika, urtesalt og timian.

Bøger af Helle Kofoed

Se mere www.hellekofoed.dk

Som gjaldt det livet

– til den nye klimabevægelse

Af Jørgen Steen Nielsen

Cand.scient. i biologi 1983. 1974-85 medstifter og aktiv i Organisationen til Oplysning om Atomkraft (OOA). Forlagsredaktør hos Munksgaard 1986-88 og medindehaver af medieværkstedet Chaos 1988-89. Fra 1985 miljø- og videnskabsmedarbejder på Information. 1995-2002 chefredaktør. Pt. journalistisk medarbejder, miljø- og sikkerhedspolitik. Cavlingprisen 2003

Klimaændringerne rammer nu med ubønhørlig kraft. Samtidig eskalerer den økonomiske ulighed mellem mennesker i de fleste lande. Denne dobbelte krise har udløst to parallelle bevægelser: De unges klimaoprør for at få forældregenerationen til at tage ansvar samt et spirende socialt oprør med krav om retfærdig omfordeling – tilsammen et krav om grundlæggende forandringer af måden, vi har indrettet økonomien og samfundet på.

I "Som gjaldt det livet" advarer Jørgen Steen Nielsen om de truende perspektiver, beskriver det nye oprør og appellerer om reaktivering af demokratiet og aktiv inddragelse af borgerne som eneste vej ud af den dobbelte krise. Er det muligt? "Vi ved ikke, at det er umuligt," svarer forfatteren.

Udgivet i september 2020 fra Informations Forlag

Wildersgade 43A, 1. tv
1408 København K

Tlf. 3295 9403 Fax. 3295 9409
Mobil 2120 9404

E-mail: elmebech@elmabech.dk

Henning Bech Frederiksen

Rådgivende Civiløkonom, HD

JAK Fonden

En fond der virker for JAKs tanker

- Rentefrie lån
- Fremme af humanitet, toleran-
ce og næstekærlighed i teori og
praksis

Donationer til fonden kan ske på
mange måder. Bl.a. andels/garan-
tibeviser der vil kunne udnyttes til
at yde lavtforrentede lån til unge
mennesker under uddannelse.

Læs mere på www.jakdanmark.dk

Biodynamiske kartofler og grøntsager

Dyrket efter de biodynamiske principper

En levende jord gennem sædskifter og anvendelse af kompost.
Levende planter med større smag, mere duft, længere holdbarhed og balance
Ingen anvendelse af gylle og ingen vanding.

Biodynamisk siden 2006

Højbo v/ Karl Henning Mikkelsen, Nordlundevej 105, 7330 Brande
Tlf. 4116 4842 – E-mail: khmbiogroent@hotmail.com - www.Khmhojbo.dk

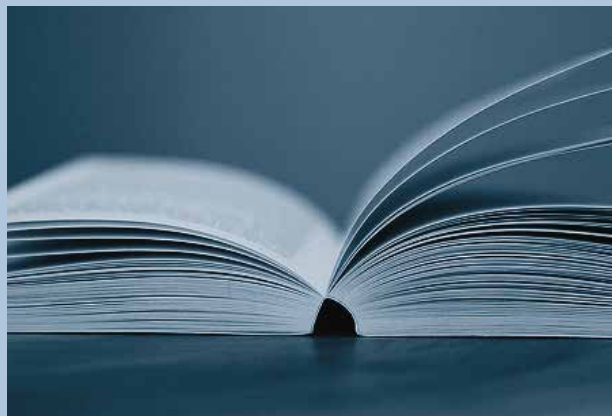
Gamle indbundne JAK blade

Vi har en del indbundne JAK blade af ældre
årgange stående på arkivet, som vi er blevet
overdraget fra medlemmer.

Der er en eller flere eksemplarer af årgangene
mellem 1936 – 1972.

JAK Danmark har hele samlingen, så har du lyst
til at overtage nogle af de ekstra eksemplarer,
hører vi gerne fra dig på mail:
landsforeningen@jak.dk.

Sekretariatet

De 17 FN' Verdensmål

Med udgangspunkt i Brundtland-rapporten i 1987 om en bæredygtig udvikling (defineret som en udvikling, der imødekommer de nulevende menneskers behov uden at skade fremtidige generationers muligheder for at få deres behov tilfredsstillet), besluttede verdenssamfundet gennem FN's generalforsamling i 2015, i hvilken retning, verden skal udvikle sig i de kommende år.

Resultatet er beskrevet i FN's 17 verdensmål med tilhørende 169 delmål. Verdensmålene harmonerer med de mål, som JAK har arbejdet for siden 1931 og kan illustreres i nedenstående.

Arbejde – Mennesker, Fællesskaber

- 4. Kvalitetsuddannelse.
- 5. Ligestilling mellem kønnene.
- 8. Anstændige jobs og økonomisk vækst.
- 9. Industri, innovation og infrastruktur.
- 11. Bæredygtige byer og lokalsamfund.
- 12. Ansvarlig forbrug og produktion.

Jord - Råstoffer, Miljø, Klima

- 6. Rent vand og sanitet.
- 7. Bæredygtig energi.
- 13. Klimainsats.
- 14. Livet i havet.
- 15. Livet på land.

Kapital – Økonomi, Penge, Ånd

- 1. Afskaf fattigdom.
- 2. Stop sult.
- 3. Sundhed og trivsel.
- 10. Mindre ulighed.
- 16. Fred, retfærdighed og stærke institutioner.
- 17. Partnerskaber for handling.

JAK

JAK pengeinstitutter

Folkesparekassen, Silkeborg

Herningvej 37,
8600 Silkeborg
www.folkesparekassen.dk
E-mail:
info@folkesparekassen.dk
Tlf.: 86 81 16 11/Fax: 86 81 13 75
Åbningstid:
mandag – fredag kl. 10.00 – 16.00
torsdag kl. 10.00 – 17.30

Folkesparekassen, Odense

Dalumvej 11,
5250 Odense SV
Tlf.: 66 11 22 31/Fax: 65 91 62 31
www.folkesparekassen.dk
E-mail:
info@folkesparekassen.dk
Åbningstid:
Mandag – fredag kl. 10.00 – 16.00
Torsdag kl. 10.00 – 17.30

Folkesparekassen Aarhus

Frederiks Alle 43, 8000 Aarhus
Tlf. 86 13 51 00/ Fax 86 18 03 08
www.folkesparekassen.dk
E-mail:
info@folkesparekassen.dk
Åbningstid:
Mandag – fredag kl. 10.00 – 16.00
Torsdag kl. 10.00 – 17.30

Nye JAK medlemmer

Bliv medlem af JAK Danmark

Med et medlemskab, som koster 275 kr. årligt, støtter du JAK's arbejde for et bedre og mere retfærdigt samfund.

Du får adgang til den årlige generalforsamling og får løbende tilsendt nyhedsbreve. Medlemmer får rabat ved deltagelse i JAK's møder, seminarer m.v., og får tilsendt det årlige JAK Blad.

Medlemskab tegnes på hjemmesiden www.jak.dk og nye medlemmer får tilsendt et eksemplar af bogen: "JAK – en bevægelse i og med tiden" så længe lager haves.

Bestyrelsen for
JAK Danmark

Tegn et nyt medlem

JAK vil gerne have flere medlemmer, som kan være med til at bringe vores budskab om et bæredygtigt samfund ud til endnu flere mennesker.

Derfor opfordrer vi vores nuværende medlemmer til at tegne et nyt medlem, og som tak vil du modtage en kasse med biodynamiske grøntsager, dyrket hos Karl Henning Mikkelsen, Brande.

Du sender en mail til JAK på mail-adressen: landsforeningen@jak.dk med oplysning om det nye medlems navn, postadresse og mailadresse. Når medlemskabet er bragt på plads og kontingentet for det kommende år er betalt, vil kassen med grøntsager blive fremsendt.

Hvem er vi:

JAK er en forening som arbejder for et bedre og mere retfærdigt samfund, hvor ingen kan tjene på andres arbejde gennem rente på penge og spekulation i kapital.

JAK er forkortelsen af de tre anerkendte produktionsfaktorer: Jord – Arbejde – Kapital

Vi mener at:

Penge skal anvendes som et rentefrit byttemiddel til at understøtte produktion og forbrug af varer og tjenester, og ikke anvendes til spekulation.

Økonomien skal tilpasses en bæredygtig Økologisk udvikling.

Samfundets penge – Både fysiske og elektroniske – skal udstedes af samfundet (Nationalbanken), på et rentefrit grundlag og ikke af private banker. Samfundet skal udstede den mængde penge, som er tilstrækkelig for at formidle handel og produktion i det omfang, det er nødvendigt for at opretholde en bæredygtig udvikling.

Hvad gør vi:

- Arbejder for økonomisk frigørelse for den enkelte såvel som for samfundet i sin helhed.
- Spredte kendskabet til rentens og spekulationens påvirkninger af mennesker og miljø.
- Synliggør sammenhængen mellem økologisk og økonomisk bæredygtighed. Øger diskussionen og fordyber debatten om rentesystemet og pengeskabelsen gennem indlæg på sociale medier, udstedelse af nyhedsbreve, udgivelse af JAK bladet, afholdelse af kurser og seminarer, studiekredse m.v.

